

SÜNNET-İ SENİYE'DE
MAKSATLARIN DÜŞÜNCESİ

Muhammed Muhtar Cuma

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

“Peygamber size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa
ondan da sakının.”

(Haşr sûresi, ٥٩/٧)

İÇİNDEKİLER

MUKADDİME.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	7
KUR'ÂN-I KERİM'İN ALLAH RESÛLÜ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM) HAKKINDAKİ BEYANLARI.....	7
İKİNCİ BÖLÜM.....	14
SÛNNETİN DİNDEKİ YERİ VE DELİL OLARAK SÛNNET	14
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	24
YENİLENME ZARURETİ	24
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	33
İSLÂM MESAJININ ÖZÜ VE TEMEL GAYELERİNİN ANLAŞILMASINA DUYULAN İHTİYAÇ ..	33
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	38
İBADETLER VE ÂDETLER.....	38
ALTINCI BÖLÜM	43
PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM) DEVLET BAŞKANI SIFATIYLA YAPTIĞI İCRAATLARI.....	43
YEDİNCİ BÖLÜM	47
SÛNNET'E MAKASIDÎ (MANALARI, MAKSATLARI ÖNCELEYEN) YAKLAŞIM PRATİKLERİ .	47
BİRİNCİ ÖRNEK: "SİVAK/MİSVAK" HADİSLERİNİ ANLAMA	48
İKİNCİ ÖRNEK: YATAK TEMİZLİĞİ İLE İLGİLİ HADİSLERİ ANLAMA	50
ÜÇÜNCÜ ÖRNEK: KIYAFETİN UZUNLUĞU İLE İLGİLİ HADİSLERİ ANLAMA	52
DÖRDÜNCÜ ÖRNEK: FITIR SADAKASI (FİTRE) İLE İLGİLİ HADİSLERİ ANLAMA	55
BEŞİNCİ ÖRNEK: KURBAN HADİSLERİNİ ANLAMA.....	58
ALTINCI ÖRNEK: TAZİM İÇİN İNSANLARA AYAĞA KALKMA İLE İLGİLİ HADİSLERİ ANLAMA.....	61
KAYNAKLAR.....	63

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

MUKADDİME

Alemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun. Resul ve nebilerin sonuncusu olan Efendimiz Muhammed b. Abdullah'a, onun âl ve ashabına ve kıyamete kadar onun yolunun tâbilerine salat u selam olsun.

Nasların zahirinin yanında duran bazı kimseler var ki bunlar zahirî ve harfî manayı aşarak bir türlü onların mefhum ve maksadına ulaşamıyorlar. Bu yüzden onlar kendi içlerinde sıkıntı ve meşakkate düştükleri gibi bu donuk manaya sevk ettikleri insanları da sıkıntıya düşürüyorlar. Çünkü onlar temiz ve yüce olan Nebevî Sünnet'in maksatlarını, onun içinde barındırdığı kolaylık ve hikmetlerini anlayıp kavramaya yanaşmıyorlar. Şayet biz Sünnet'i daha iyi anlamış ve başkalarına da daha güzel arz edebilmiş olsaydık, terörist, radikal ve aşırı grupların yanlış yorum ve anlayışlarının sebep olduğu olumsuz imajı ve aynı şekilde donuk ve hasta anlayış sahiplerinin görüntüsünü değiştirmiş olurduk. Konuyla ilgili Hasan-ı Basri (rahimehullah) şöyle demiştir: "Bir grup ilmi terk edip ibadet etmeyi talep ettiler. Bu sebepledir ki kılıçlarıyla ümmet-i Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşısına çıktılar. Şayet onlar ilmi talep etmiş olsalardı, ilim onları bundan korurdu." Biz, Hanif olan Şeriatın genel maksatlarını anlamaya odaklanmış aydınlık bir dinî söyleme muhtacız.

Âlimler, fakihler ve usulcüler, şeriatın genel maksatlarını anlamanın çok önemli olduğunu vurgulamışlardır. Zira bu, fetva faaliyetini ve onunla birlikte dinî söylemin yenilenmesi seyrini disipline eden ince bir ölçüdür. Birçok âlim, dinî hükümlerin tamamının, maslahatların elde edilmesi veya mefsedetlerin uzaklaştırılması ya da her ikisinin birlikte gerçekleştirilmesi hedefine matuf olduğunu vurgulamıştır.

Aynı şekilde onlar şunu da vurgulamıştır: Şeriatın korumayı hedeflediği maslahatlar veya insanlardan gözetdiği maksatlar beştir: Bunlar da onların dinlerini, nefislerini, akıllarını, nesillerini ve mallarını korumaktır. Bu beş aslın korunmasını sağlayan her şey maslahat olduğu gibi, bunların fevt edilmesine sebep olan şeyler de mefsedettir. Bu mefsedetin defedilmesi ise maslahattır.

Hiç şüphe yoktur ki Sünnet-i Nebeviye'nin genel maksatları, Kur'ân-ı Kerim'in genel maksatlarıyla tamamıyla uyum içindedir. Bu iki kaynağın maksatlarına vâkif olduğumuzda, Hanîf olan dinimizin genel maksatlarına da vâkif olmuş oluruz. Hiç şüphesiz bu da dinin tamamıyla adalet, rahmet, hoşgörü, kolaylık, insanlık olmasından başka bir şey değildir. Eski ve yeni ulema da bu yüce gayelerin gerçekleştirilmesinin İslâm'ın özü olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlarla çarpışan veya çatışan şeyler, İslâm'la, onun hedef ve gayesiyle, müsamahakâr ve temiz tabiatıyla da çatışacaktır.

Büyük âlimlerimizin ve fakihlerimizin, kavâid-i külliye ve cüziye suretinde şu gibi ilkeler ve genel maksatlar tespit ettiklerini görüyoruz: “Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir.”, “Zamanın değişmesiyle hükümlerin değişecek inkâr olunamaz.”, “Faydalı şeylerde asıl olan mübahlık, zararlı şeylerde asıl olan haramlıktır.”, “Zarar vermek ve zarara zararla mukabele etmek yoktur.”, “Zarar izale olunur.”, “Bir zarar kendi misliyle veya daha büyük bir zararla izale olunmaz.”, “Umumî zararı defetmek için hususî zarara katlanılır.”, “Büyük zarar küçük zararla izale olunur.”, “Umumî maslahat hususî maslahattan önce gelir.”, “Mefsedetin defedilmesi maslahatın elde edilmesinden önceliklidir.”, “Büyük maslahatın zayi olması söz konusuysa küçük maslahat defedilmez.”, “İki maslahat çatıştığında, büyük olan küçük olanla defedilir.”, “Zorluk kolaylığı çeker.”, “Zaruretler haramları mubah kılar.”, “Zaruret için mubah kılınan şey, kendi miktarınca takdir olunur.”, “Örf ve âdetler, (dinin izin verdiği ya da hüküm koymadığı meseleleri hükme bağlamada) hakemdir.”, “Örfen bilinen şey, şart koşulmuş gibidir.”, “Münker, daha büyük bir münkerle izale edilmez.”, “Yakin, şek ile zail olmaz.” Bir şey adalet sınırlarından çıktığında zulme, rahmet sınırından çıktığında zıddına, maslahat sınırından çıktığında mefsedete, hikmet sınırından çıktığında abese ulaşır. Bunlar ise şeriata aykırıdır.

Biz, Sünnet-i Nebeviye'yi içinde yaşadığımız asrın şartları açısından okumaya muhtacız. Bu okumamız, asrın ruhuyla ve ortaya çıkardığı yeniliklerle uyum içinde olmalıdır. Yüce olan Nebevî Sünneti insanlara yaklaştırmalı, insanları Sünnet'ten, hatta dinin kendisinden uzaklaştıran ve nefret ettiren anlayış ve yorumlara alternatif olmalıdır.

İşte bu çerçevede bu kitap, aydınlatıcı Sünnet-i Nebeviye'nin asra uygun olarak yorumlanması ve ondan yeni içtihatların çıkarılması adına yeni bir kapı açması için telif edildi. Bu işi deruhte edecek olanlar da uzman fıkıhçılar ve ehl-i ilimdir. Onların, bu içtihat faaliyetinde zamanın, mekânın, halin ve şahısların şartlarını ve bunlardaki değişimleri göz

önünde bulundurmaları gerekir. Onlar, usulcülerin ve fakihlerin tespit etmiş olduğu, “Fetva, zamanın, mekânın, ahvalin, şahısların ve fetva soran kişinin durumuna göre değişir.” kaidesini göz önünde bulundurmalıdırlar. Buna göre maslahatın bir gereği olarak bir asırda racih olan görüş, şartların ve buna bağlı olarak da maslahatın değişmesiyle birlikte başka bir asırda mercuh olur. Belirli bir asırda veya belirli bir yerde ya da belirli şartların altında herhangi bir görüş müfta bih olabilir. Fakat asrın, mekânın ve şartların değişmesiyle birlikte müfta bih olan görüş de değişir ve onun yerini başka bir görüş alır. Yeter ki söz konusu görüş, muteber olan şer’î bir delilin ışığı altında verilmiş, şeriatın umumî maksatlarına uygun düşmüş ve içtihat ehliyetine haiz olan kişilerden sadır olmuş olsun.

Zemini hazır hale getirmek ve yolu aydınlatmak suretiyle bu yönde daha fazla çalışmaların yapılması için, nebevî nasları asrın anlayışına göre okumaya ve tatbika dair bazı misaller vermeye çalıştım. En azından sabit nasları ve sahih sünneti okurken tefekkürde bulunmanın ve imal-i fikr etmenin zaruretine ve aynı zamanda nas ile onun çevresinde yazılmış şerhleri, haşiyeleri, umumî ve hususî görüşleri birbirinden ayırmak gerektiğine dikkat çekmeye çalıştım. Biz, ne şerhlere nassın kudsiyetini vermeli ne de değişkenleri sabit gibi görmeliyiz.

Niyet ettiğim amelde muvaffak olmayı ve dinî söylemin yenilenmesiyle ilgili en mühim meselelere ışık tutma noktasında bir katkımın olacağını ümit ediyorum.

Bütün niyetleri bilen, yardım eden ve muvaffak kılan yalnız Allah’tır.

Muhammed Muhtar Cuma Mebruk

Vakıflar Bakanı

Dinî İşler Yüksek Meclisi Başkanı

Ezher İslâmî Araştırmalar Akademisi Üyesi

BİRİNCİ BÖLÜM
KUR'ÂN-I KERİM'İN ALLAH RESÛLÜ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE
SELLEM) HAKKINDAKİ BEYANLARI

KUR'ÂN-I KERİM'İN ALLAH RESÛLÜ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM) HAKKINDAKİ BEYANLARI

Kur'ân-ı Kerim, Nebiyy-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkındaki beyanlarıyla onun konumunu, ahlâkını ve onun pek çok karakter özelliğini ortaya koymuştur. Mesela şu âyet-i kerimelerde onun Şefkat Peygamberi olduğunu ifade buyurmuştur: “*O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.*”¹ Allah şöyle buyuruyor: “*Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.*”² Allah şöyle buyuruyor: “*Hem bilin ki, içinizde Allah'ın elçisi vardır. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fıska ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.*”³

Şu âyet-i kerimede Yüce Allah, onun lisanını tezkiye etmiştir: “*O, arzusuna göre konuşmaz.*”⁴ Şu âyet-i kerimede onun görmesini tezkiye etmiştir: “*Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.*”⁵ Şu âyette onun kalbini tezkiye etmiştir: “*(Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı.*”⁶ Şu âyette onun aklını tezkiye etmiştir: “*Arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve bâtila inanmadı.*”⁷ Şu âyette onun muallimini tezkiye etmiştir: “*Ona, müthiş kuvvetleri olan biri öğretti.*”⁸ Şu âyette ahlâkını tezkiye etmiştir: “*Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.*”⁹ Şu âyette onu bütünüyle tezkiye etmiştir: “*Andolsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah'a ve*

¹ Al-i İmrân sûresi, 3/109.

² Tevbe sûresi, 9/128.

³ Hucurât sûresi, 49/7.

⁴ Necm sûresi, 53/3.

⁵ Necm sûresi, 53/17.

⁶ Necm sûresi, 53/11.

⁷ Necm sûresi, 53/2.

⁸ Necm sûresi, 53/5.

⁹ Kalem sûresi, 78/4.

ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.”¹¹ Şu âyet-i kerimede onun sadrını açtığını ifade buyurmuştur: “Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?”¹¹ Şu âyet-i kerimede onun gelmiş geçmiş günahlarını bağışladığını ifade buyurmuştur: “Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik. Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yola iletir.”¹² Şu âyet-i kerimede Resûl'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) biat etmenin Allah'a (azze ve celle) biat etme demek olduğunu ifade buyurmuştur: “Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.”¹³

Allah, Nebiyy-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanında seslerini yükselten kişileri zemmetmiştir: “Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmanın; yoksa siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir.”¹⁴ Onun yanında seslerini kısınları ise şu âyet-i kerimeyle methetmiştir: “Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısınları, şüphesiz Allah'ın kalplerini takva ile imtihan ettiği kimselerdir. Onlara mağfîret ve büyük bir mükâfat vardır.”¹⁵ Şu âyet-i kerimeyle onun hayatını ümmetin dünyevî bir azapla cezalandırılmamaları için bir eman vesilesi kılmıştır: “Halbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir. Ve onlar mağfîret dilerlerken de Allah onlara azap edici değildir.”¹⁶

Bir zaman Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın (celle celâlu) kavli kerimini Hz. İbrahim'in (aleyhisselam) şu sözleriyle okumuştur: “Çünkü, onlar (putlar), insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldular, Rabbim. Şimdi kim bana uyarırsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan, pek

¹¹ Ahzâb sûresi, 33/21.

¹² İnşirâh sûresi, 94/1.

¹³ Fetih sûresi, 48/1-2.

¹⁴ Fetih sûresi, 48/10.

¹⁵ Hucurât sûresi, 49/2.

¹⁶ Hucurât sûresi, 49/3.

¹⁷ Enfâl sûresi, 8/33.

esirgeyensin.”¹⁵ Ve aynı zamanda Allah’ın (azze ve celle) kavlı-i kerimini Hz. İsa’nın (aleyhisselam) diliyle okumuştur: “Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarıdır (dilediğini yaparsın). Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin.”¹⁶ Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırdığı, “Allah’ım, ümmetim ümmetim.” dedi ve ağladı. Allah (azze ve celle) şöyle buyurdu: “Ey Cibril, Muhammed’e git ve -Gerçekten Rabbin en iyi bilendir- onu ağlatan şeyin ne olduğunu sor.” Cibril Aleyhisselam Hz. Muhammed’e geldi ve bunu sordu. Resûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de dediği şeyleri ona haber verdi. Bunun üzerine Allah (celle celâluhu) şöyle buyurdu: “Ey Cibril, Muhammed’e git ve ona de ki, şüphesiz ki biz seni ümmetin konusunda razı edeceğiz ve seni üzmeyeceğiz.”¹⁷ Nitekim Allah şöyle buyuruyordu: “Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın.”¹⁸

Rabbi (azze ve celle) ona hitap ve nidasında bile lütufta bulundu. Çünkü şu âyet-i kerimelerde görüleceği üzere Allah (celle celâluhû) sair peygamberlere isimleriyle hitap etmiştir: “Biz: Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin.”¹⁹; “Denildi ki: Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve bereketlerle (gemiden) in!”²⁰; “Ey İbrahim, Rüiyayı gerçekleştirdin.”²¹; “Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık.”²²; “Ey Musa, muhakkak ki ben, evet ben senin Rabbinim! Hemen pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vâdi Tuvâ’dasın!”²³; “Ey Zekeriyya! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki, onun adı Yahya’dır.”²⁴; “Ey Yahya! Kitab’a (Tevrat’a) vargücünle sarıl!” (dedik) ve henüz sabi iken ona (ilim ve) hikmet verdik.”²⁵; “Allah o zaman şöyle diyecek: “Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla!”²⁶ Allah (azze ve celle) Peygamberimiz’e (sallallâhu

¹⁵ İbrahim sûresi, 14/36.

¹⁶ Mâide sûresi, 9/118.

¹⁷ Sahih-i Müslim, *Kitabu’l-iman*, Bab: Düâu’n-Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) li ümmetihi ve bükâihi şefekaten aleyhim, hadis no: 202, tahkik: Muhammed Fuad Abdülbaki, Beyrut: Dâru ihyâi’t-türâsi’l-Arabî.

¹⁸ Duhâ sûresi, 93/9.

¹⁹ Bakara sûresi, 2/30.

²⁰ Hûd sûresi, 11/48.

²¹ Saffât sûresi, 37/10-11-12.

²² Sâd sûresi, 38/26.

²³ Tâhâ sûresi, 20/11-12.

²⁴ Meryem sûresi, 19/7.

²⁵ Meryem sûresi, 19/12.

²⁶ Mâide sûresi, 9/11.

aleyhi ve sellem) hitap ederken ise bu hitabı ya nübüvvet ve risalet şerefiyle ya da fazilet, lütuf ve şefkat sıfatlarıyla birleştirmiştir. Şu âyet-i kerimelerde bunu görmek mümkündür: “*Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et.*”^{۲۹}; “*Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.*”^{۳۰}; “*Ey örtünüp bürünen (Resûlüm)! Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl. (Gecenin) yarısını (kıl). Yahut bunu biraz azalt.*”^{۳۱}; “*Ey bürünüp sarınan (Resûlüm)! Ey bürünüp sarınan (Resûlüm)! Sadece Rabbini büyük tanı. Sadece Rabbini büyük tanı.*”^{۳۲}

Cenab-ı Hak (sübhânehû ve teâlâ) Kur’ân-ı Kerim’de Allah Resûlü’nün ismini zikrederek onu şereflendirdiği zaman, ismine risalet payesini de eklemiştir. Şu âyet-i kerimelerde bunu görmek mümkündür: “*Muhammed Allah’ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler.*”^{۳۳}; “*Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir.*”^{۳۴} Şu âyet-i kerimede Allah (azze ve celle), Hz. Muhammed’e iman edeceklerine ve ona yardımda bulunacaklarına dair resûl ve nebilerden söz almıştır. “*Hani Allah, peygamberlerden: ‘Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz’ diye söz almış, ‘Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi?’ dediğinde, ‘Kabul ettik’ cevabını vermişler, bunun üzerine Allah: O halde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim, buyurmuştu.*”^{۳۵}

Allah’ın (azze ve celle) Hz. Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı ikramlardan bir diğeri de ondan önceki her peygamber sadece kendi kavmine gönderilmiş olmasına rağmen onu bütün insanlığa peygamber olarak göndermiş olmasıdır. Allah (azze ve celle) şöyle buyurmuştur: “*Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.*”^{۳۶} Allah (azze ve celle) onun (sallallâhu aleyhi ve sellem) risaletiyle birlikte peygamberliği de sonra erdirmiş, onunla birlikte nebi ve resul göndermeyi bitirmiştir. Allah

^{۲۹} Mâide sûresi, ۵/۶۷.

^{۳۰} Ahzâb sûresi, ۳۳/۴۰.

^{۳۱} Müzzemmil sûresi, ۷۳/۱-۳.

^{۳۲} Müddessir sûresi, ۷۴/۱-۴.

^{۳۳} Fetih sûresi, ۴۸/۲۹.

^{۳۴} Âl-i İmrân sûresi, ۳/۱۴۴.

^{۳۵} Âl-i İmrân sûresi, ۳/۸۱.

^{۳۶} Sebe sûresi, ۳۴/۲۸.

(sübhanehû ve teâlâ) şöyle buyurmuştur: “*Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur.*”^{۳۷}

Hız. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberlerin babası Hız. İbrahim’in (aleyhi’s-selam) duası, Hız. İsa’nın (aleyhi’s-selam) müjdesidir. Zira Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “*Ben babam İbrahim’in duası, İsa’nın kavmine müjdesi ve annemin rüyasıyım. Çünkü o, rüyasında kendisinden bir nurun çıktığını ve Şam saraylarını aydınlattığını görmüştü.*”^{۳۸} Allah (azze ve celle), Efendimiz İbrahim’in (aleyhi’s-selâm) lisanıyla şöyle buyurmuştur: “*Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin.*”^{۳۹} Allah (azze ve celle), Efendimiz İsa’nın lisanıyla da şöyle buyurmuştur: “*Ey İsrailoğulları! Ben size Allah’ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: Bu apaçık bir büyüdür, dediler.*”^{۴۰} Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hem ilk şefaet eden hem de kendisine ilk şefaet edilendir. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), kıyamet günü Makam-ı Mahmud’un sahibidir. Zira Allah (azze ve celle) şöyle buyurmuştur: “*Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafîle olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceğini umabilirsin.*”^{۴۱}

Şu âyet-i kerimede Rabbi (azze ve celle) bizatihi ona salat u selam getirdiği gibi meleklerle ve mü’minlere de bunu emretmiştir: “*Allah ve melekleri, Peygamber’e çok salavât getirirler. Ey müminler! Siz de ona salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin.*”^{۴۲} Şu âyet-i kerimede ise Nebiyy-i Ekrem’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mü’minlere yaptığı duasını onlar için bir rahmet ve sekine vesilesi kılmıştır: “*Onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir.*”^{۴۳} Mü’minlerin Allah Resûlü’ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptıkları salat u selamları onun kıyamet gününde

^{۳۷} Ahzâb sûresi, ۳۳/۴۰.

^{۳۸} Müsned-i Ahmed, ۲۸/۳۹۰, hadis no: ۱۷۱۶۳, Müessesetü’r-risâle.

^{۳۹} Bakara sûresi, ۲/۱۲۹.

^{۴۰} Sâf sûresi, ۶۱/۶.

^{۴۱} İsrâ sûresi, ۱۷/۷۹.

^{۴۲} Ahzâb sûresi, ۳۳/۵۶.

^{۴۳} Tevbe sûresi, ۹/۱۰۳.

ümmetine şefaata etmesi için geniş bir kapı yapmıştır. Zira Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Müezzini işittiğiniz zaman, onun sözlerini tekrar ediniz. Ardından bana salat u selam getiriniz. Her kim bana salat u selam getirirse Allah ona on defa salat u selam eder. Sonra Allah’tan benim için vesile isteyiniz. Şüphesiz ki o, Cennet’te bir makam olup ancak Allah’ın kullarından birisine yaraşır. O kişinin ben olmasını ümit ediyorum. Her kim benim için vesile talep ederse, ona şefaatiim ulaşır.”⁴⁴

⁴⁴ Sahih-i Müslim, *Kitâbu’s-salât*, Babu istihbâbi’l-kavli misle kavli’l-müezzini limen semiahû, hadis no: 374.

İKİNCİ BÖLÜM
SÜNNETİN DİNDEKİ YERİ VE DELİL OLARAK
SÜNNET

SÜNNETİN DİNDEKİ YERİ VE DELİL OLARAK SÜNNET

Bu bölümde bizler Sünnet’i yani teşrîin ikinci kaynağını ele alacağız. Sünnet’in delil olduğunda İslâm uleması, fıkıh bilginleri ve fıkıh usulü alimleri icma etmişlerdir. Ayrıca Hz. Peygamber’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) itaati Allah’a itaat olarak kabul etmişlerdir. Nitekim bir çok yerde Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: *“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e ve sizden olan ülü’l-emre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah’a ve ahirete gerçekten inanyorsanız- onu Allah’a ve Resûl’e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.”*^{ε°} *“Allah’a ve Resûl’üne itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız.”*^{ε¶} *“De ki: Allah’a ve Resûlü’ne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.”*^{ε∇} *“Allah ve Resûlüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.”*^{ε^}

“Allah’a itaat edin, Resûle de itaat edin ve (kötülüklerden) sakının. Eğer (itaatten) yüz çevirirseniz bilin ki Resûlümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir.”^{ε^}

“De ki: Allah’a itaat edin; Peygamber’e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, Peygamber’in sorumluluğu kendisine yüklenen (tebliğ görevini yapmak), sizin sorumluluğunuz da size yüklenen (görevleri yerine getirmeniz)dir. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygamber’e düşen, sadece açık seçik duyurmaktır.”^{ε°}

“Kim Resûl’e itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!”^{ε^}

“Kim Allah’a ve Resûl’e itaat ederse işte onlar, Allah’ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, siddîkler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır! Bu lütuf Allah’tandır. Bilen olarak Allah yeter.”^{ε∇}

^{ε°} Nisa sûresi, 4/59.

^{ε¶} Al-i İmran sûresi, 3/132.

^{ε∇} Al-i İmran sûresi, 3/132.

^{ε^} Enfâl sûresi, 8/26.

^{ε^} Maide sûresi, 5/92.

^{ε°} Nur sûresi, 24/54.

^{ε^} Nisa sûresi, 4/80.

^{ε∇} Nisa sûresi, 4/69, 70.

“(Böyle davranırsanız) Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur.”^{°r}

“Bunlar, Allah’ın (koyduğu) sınırlardır. Kim Allah’a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kurtuluş budur.”^{°s}

“Kim Allah’a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Kim de geri kalırsa, onu acı bir azaba uğratar.”^{°o}

“Aralarında hüküm vermesi için Allah’a ve Resûlüne davet edildiklerinde, mü’minlerin sözü ancak ‘İşittik ve itaat ettik.’ demeleridir. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir. Her kim Allah’a ve Resûlüne itaat eder, Allah’a saygı duyar ve O’ndan sakınırsa, işte asıl bunlar mutluluğa erenlerdir.”^{°t}

“Biz her peygamberi -Allah’ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah’tan bağışlanmayı dileseler, Resûl de onlar için istiğfar etseydi Allah’ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.”^{°v}

“Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah’tan korkun. Çünkü Allah’ın azabı çetindir.”^{°^}

Kur’ân, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayattayken verdiği hükümlere uymanın zarureti üzerinde çok durmuştur. Ayrıca O (sallallâhu aleyhi ve sellem) hem hayattayken hem de vefatından sonra sünnetinin gereğini yerine getirmeyi emretmiştir. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: *“Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.”^{°a}*; *“Allah ve Resûlü*

^{°r} Ahzap sûresi, 33/71.

^{°s} Nisa sûresi, 4/13.

^{°o} Fetih sûresi, 48/17.

^{°t} Nur sûresi, 24/21, 22.

^{°v} Nisa sûresi, 4/74.

^{°^} Haşr sûresi, 59/7.

^{°a} Nisa sûresi, 4/70.

bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resûlüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.”⁷⁰

Cenab-ı Allah, Nebîsinin emrine aykırı hareket etmeyi yasaklamıştır. O şöyle buyurur: *(Ey müminler!) Peygamber’i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın. İçinizden, birini siper edinerek sıvışıp gidenleri muhakkak ki Allah bilmektedir. Bu sebeple, onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar.”⁷¹*; *“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Peygambere itaat edin. İşlerinizi boşa çıkarmayın.”⁷²*; *“Ey iman edenler! Allah’a ve Resûlüne itaat edin, işittiğiniz halde O’ndan yüz çevirmeyin. İşitmedikleri halde işittik diyenler gibi olmayın. Şüphesiz Allah katında hayvanların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir. Allah onlarda bir hayır görseydi elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.”⁷³*

“Her kim Allah ve Resûlüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.”⁷⁴; *“Kim Allah’a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.”⁷⁵*; *“(Benim yaptığım) ancak Allah katından olanı, O’nun gönderdiklerini tebliğdir. Artık kim Allah ve Resûlüne karşı gelirse, bilsin ki ona, (kendi gibilerle birlikte) içinde ebedî kalacakları cehennem ateşi vardır.”⁷⁶*

Yüce Allah, Nebî’den (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadır olan her tevcihin O’na (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiyle bildirildiğini beyan etmiştir. Nitekim O (celle celâluhu) şöyle buyurmuştur: *“Battığı zaman yıldıza andolsun ki; Arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve bâtila inanmadı. O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir.”⁷⁷* Ayrıca Kuran’da Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizim dirilişimize çağrıda bulunduğu bildirilmiştir. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır: *“Ey inananlar!*

⁷⁰ Ahzap sûresi, 33/36.

⁷¹ Nur sûresi, 24/63.

⁷² Muhammed sûresi, 47/33.

⁷³ Enfâl sûresi, 8/20, 23.

⁷⁴ Ahzâb sûresi, 33/36.

⁷⁵ Nisa sûresi, 4/14.

⁷⁶ Cinn sûresi, 92/23.

⁷⁷ Necm sûresi, 93/1-4.

Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Resûlüne uyun. Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka onun huzurunda toplanacaksınız.”⁷⁸

Yüce Allah Rasulü’ne itaati ve onun sünnetine uymayı rızasına ermeye, sevgisine nail olmaya ve günahlardan kurtulmaya vesile kılmıştır. Zira Allah Teâla şöyle buyurmuştur: “(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁷⁹

Ayrıca Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Yakında koltuğuna yaslanıp oturan bir adam çıkar da benden bir hadis kendisine ulaşırsa: ‘Sizinle aramızda Allah’ın kitabı vardır. Onun içinde helal olarak bulduğumuzu helal sayar, haram olarak gördüğümüzü de haram sayarız.’ der. Oysa Allah’ın haram kaldığı gibi Resulü de haram kılar.”⁸⁰ Bir başka hadiste ise Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: “Herhangi bir konuyu size emredip yasaklamadığım sürece, siz de beni kendi halime bırakınız. Sizden önceki ümmetleri çok soru sormaları ve peygamberlerine karşı çıkararak, onlara aykırı hareket etmeleri helâk etti. Size herhangi bir şeyi yasakladığım zaman ondan kesinlikle sakınınız, bir şeyi emrettiğim de onu, gücünüz yettiği ölçüde yerine getiriniz.”⁸¹ Ayrıca Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Bütün ümmetim cennete girecek reddedenler hariç. Ey Allah’ın rasulü cennete girmeyi kim reddeder? denilir. Bunun üzerine, “Kim bana itaat ederse cennete girer, kim bana karşı gelirse reddetmiş demektir.”⁸² buyurur.

Abdullah b. Abbas (radiyallâhu anhumâ) Efendimiz’in şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Ey insanlar size sarıldığımız zaman asla yoldan çıkmayacağınız iki şey bıraktım: Allah’ın Kitabı ve Nebîsi’nin Sünnet’i.”⁸³ Ayrıca İrbad b. Sariye (radiyallâhu anhu) Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Size Allah’tan korkmanızı, başınıza köle de geçse sözünü dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. İçinizden yaşayanlar çok ihtilaf görecekler, (işte o zaman) benim ve benden sonra hidayet ehli olan

⁷⁸ Enfal sûresi, 1/48.

⁷⁹ Âl-i İmran sûresi, 3/31.

⁸⁰ Tirmizî, *İlim*, 2/664 thk. Ahmed Muhammed Şakir, Mustafa el-Babi Matbaası, Mısır, 2. Baskı, 1970.

⁸¹ Buhârî, *İ’tisâm bi’l-Kitabi ve’s-Sünnet*, Babu’l-İktidai bi Sünen-i Rasulillah, Hadis No: 2288, Tahkik: Muhammed Zuheyr b. Nasır en-Nasır, Daru’l-Tavkı’n-Necat, 1. Baskı, H. 1422.

⁸² Buhârî, *İ’tisâm bi’l-Kitabi ve’s-Sünnet*, Babu’l-İktidai bi süneni Rasulillah, Hadis No: 2288.

⁸³ El-Hâkim, *Müstedrek Ale’s-Sahihayn*, 1/111, Hadis No: 218, Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut.

raşid halifelerin sünnetine yapışın. Azı dişlerinizle ona sımsıkı sarılın, (dinde) sonradan çıkan şeylerden de sakının, çünkü (dinin aslından olmayan) sonradan ortaya çıkan her şey bid'attir, her bid'at ise dalâlettir.”^{٧٤}

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.” buyurmuştur.^{٧٥} Ayrıca “Kim bana itaat ederse Allah’a itaat etmiştir, kim bana isyan ederse Allah’a isyan etmiştir.”^{٧٦} buyurur.

İbn Abbas (radiyallahu anhuma) şöyle demiştir: “İki şeyin birlikte emredildiği üç âyet vardır ki bunlardan birisi olmadan diğeri kabul edilmez. Birincisi, “Allah’a ve Peygamber’e itaat edin.”^{٧٧} Kim Allah’a itaat eder Peygamber’e itaat etmezse imanı kabul edilmez. İkincisi; “Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin.”^{٧٨} Kim namaz kılar zekat vermezse namazı kabul edilmez. Üçüncüsü, “Önce bana, sonra da ana-babana şükret”^{٧٩} Kim Allah’a şükreder anne babasına şükretmezse şükürü kabul edilmez.”^{٨٠}

İbn Receb el-Hanbelî,^{٨١} İmam Ahmed b. Hanbel’in^{٨٢} şöyle dediğini rivayet etmiştir: “İslâm’ın ana esasları ٣ hadise dayanır: ١- Hz. Ömer’in rivayet etmiş olduğu “Ameller niyetlere göredir.” hadisi, ٢- Hz. Aişe’nin rivayet etmiş olduğu “Kim bizim bu dinimizde

^{٧٤} Ebu Dâvûd, *Sünen*, Kitabu’s-Sünnet, Babun fi luzumu’s-Sünne, Hadis No: ٤٦٠٧, Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebe’l-Asriyye, Saydâ, Beyrut.

^{٧٥} Buhârî, *Nikah*, Babu’t-Terğib fi’n-Nikah, Hadis No: ٥٠٦٣, Müslim, *Nikah*, Babu İstihbabî’n-Nikah, Hadis No: ١٤٠١.

^{٧٦} Buhârî, *Ahkam*, Hadis No: ٧١٣٧; Müslim, *İmaret*, Babu Vücub’u Taati’l-Umera, Hadis No: ١٧٣٥

^{٧٧} Nisa sûresi, ٤/٥٩.

^{٧٨} Bakara sûresi, ٢/٤٣.

^{٧٩} Lokman sûresi, ٣١/١٤.

^{٨٠} Beyhaki, *Şuabu’l-İman*, ٦/١٧٧ Babun fi Birri’l-valideyn, Hadis No: ٧٨٣٠, Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut.

^{٨١} İbn Receb el-Hanbelî: Ebû’l-Ferec Zeynuddin Abdurrahman b. Ahmed b. Receb es-Sulemî el-Bağdadî, İbn Receb el-Hanbelî olarak tanınmıştır. Bağdat’ta ٧٣٦ senesinden dünyaya geldi. Hadis ilminde imamlık derecesine ulaşmış bir hadis hafızıdır. Hanbelî mezhebinin önde gelen isimlerindendir. En önemli eserleri: *Camîu’l-Ulum ve’l-Hikem*, Latâifu’l-Maarif, Hicrî ٧٩٥ senesinde Dimeşk’ta vefat etmiştir. Zirikli, el-A’lam, ٣/٢٩٥, Daru’l-İlim li’l-Melâyîn, ١٥. Baskı, ٢٠٠٢.

^{٨٢} Ahmed b. Hanbel: Ebu Abdillah b. Muhammed b. Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî ez-Zühelî Bağdat’ta hicrî ١٦٤ senesinde doğdu. Ehl-i sünnetin ٤ büyük mezheb imamından birisidir. Hanbelî mezhebinin kurucusudur. Hicri ٢٤١ senesinde vefat etmiştir. Ez-Zehebî, Şemsu’d-Din, *Siyer-i A’lâmi’n-Nübelâ*, ١١/١٧٧, Tahkik: Şeyh Şuayb Arvavut başkanlığında bir heyet. Müessesetu’r-Risale, ٢. Baskı, ١٩٨٥.

ondan olmayan bir şey ortaya çıkarırsa, o şey kabul edilmez.” hadisi, ٢- Numan b. Beşir’in rivayet etmiş olduğu “Helaller bellidir haramlar bellidir.” hadisi.”^{^٢}

Ebû Davûd es-Sicistânî,^{^٤} ise şöyle der: “Fıkıh ° hadis etrafında döner. ١- “Helaller ve Haramlar bellidir.” hadisi, ٢- “Zarar, zarara karşılık olarak zarar yoktur.” hadisi, ٣- “Ameller niyetlere göredir.” hadisi, ٤- “Sizi nehyettiğim ne varsa ondan sakının.” hadisi, ٥- “Size neyi emrettiysem onu yerine getirin.” hadisi.^{^٥}

Zikredilen delillerden de anlaşıldığı üzere Sünnet-i Seniyye’nin dindeki yüce konumunu ve şer-i şerifin hükümlerine kaynak olmasını ancak bir münkir ya da sözüne itibar edilmeyen inatçı bir kimse reddeder. Ehl-i ilim, Sünnet-i Nevebîye’nin teşri’in ikinci kaynağı olduğunda icma etmişlerdir. Bundan dolayı hıfzı, rivayet edilmesi, yazılması, tahriri, şerh ve izahı, ondan hüküm çıkarılması gibi hususlarda harikulade özen gösterilmiştir. Nasların asıl maksadını anlayamamış, anlayışı kıt bazı kimselerin zahirî manaya takılıp kalmaları, bir çok meselede yeni düşüncelere karşı kapalılığa ve düşünce donukluğuna sebebiyet vermiştir. Bu da Sünnet’e maksatlarını anlama açısından yaklaşılmasının ne kadar zaruri olduğunu göstermektedir. Nitekim düşünce durağanlığı, fikrî donukluk ve başka düşüncelere karşı kapalılık ancak makasid anlayışıyla aşılabılır.

Şüphesiz Sünnet, Kur’ân’ın açıklayıcısı ve tamamlayıcısı olarak gelmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur’ân’ı indirdik.”^{^٦} “Allah sana Kitab’ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah’ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.”^{^٧} “Ümmîlere içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab’ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O’dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler.”^{^٨} “Allah’ın sizin üzerinizdeki nimetini, (size verdiği hidayeti), size öğüt vermek üzere indirdiği Kitab’ı ve hikmeti hatırlayın. Allah’tan korkun. Bilesiniz ki Allah, her şeyi

^{^٢} İbn Recep, el-Hanbelî, *Camîu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, ١/٦١, Daru’l-Marife, Beyrut.

^{^٤} İmam Ebu Davûd, Süleyman b. El-Eş’as b. İshak b. Beşir el-Ezdî es-Sicistânî: Aslen Sicistan’lı olan İmam Ebu Davûd kendi asrında hadisçilerin imamıdır. Kütüb-ü sitte’den birisi olan Sünen-i Ebî Davud’un sahibidir. Basra’da hicrî ٢٧٥ senesinde vefat etmiştir. (*Siyer-i A’lâmi’n-Nübelâ*, ١٣/٢٠٣, Yayınevi; er-Risale, ez-Zirikli, el-A’lâm, ٣/١٢٢.)

^{^٥} İbn Recep el-Hanbelî, *Camîu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, ١/٦٢.

^{^٦} Nahl sûresi, ١٦/٤٤.

^{^٧} Nisa sûresi, ٤/١١٣.

^{^٨} Cuma sûresi, ٦٢/٢.

bilir.”⁸⁹ “Evlerinizde okunan Allah’ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah, her şeyin iç yüzünü bilendir ve her şeyden haberi olandır.”⁹⁰

Hasan Basrî⁹¹ Hazretleri ve İmam Şafî⁹² başta olmak üzere bir çok müfessir ve ehl-i ilim âyet-i kerimede zikredilen “hikmet”ten maksadın Hz. Peygamber’in sünneti olduğunu söylemişlerdir.⁹³

İslâm bilginleri, fakihler ve usul uleması Sünnet’in delil olması meselesini geniş bir şekilde ele almışlardır. İmam Şafî şöyle der: “Allah Teâlâ Hz. Peygambere itaati farz kılmak, karşı gelmeyi yasaklamak suretiyle O’nu dininin en önemli şahsiyeti olarak kabul etmiştir. Ayrıca Peygamberine imanı Allah’a imanla birlikte şart koşarak O’nun yüce kadrini beyan etmiştir. Bu şekilde Cenab-ı Hak dini, farzları ve kitabı karşısında Peygamberine bahşetmiş olduğu yüce konuma dikkat çekmiştir. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: “Müminler ancak Allah’a ve Resûlüne iman eden, ondan sonra asla şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanlardır. İşte doğrular ancak onlardır.”⁹⁴ Bu şekilde Allah’a ve Rasulün’e imanı diğer her şeyin kendisine tâbi olduğu kamil manada imanın yolu olarak kabul etmektedir. Eğer bir kimse Allah’a iman edip peygamberine iman etmezse peygambere iman edinceye kadar ona kamil manada mü’min denilemez.”⁹⁵

Ayrıca İmam Şafî *el-Ümm* adlı eserinde şöyle der: Allah Teâlâ, Efendimiz’in emrine itaati farz kılmıştır. Ondan başka kimseye itaat zorunluluğu yoktur. Kimseden buna muhalif bir görüş zikredildiğini duymadım. Ayrıca Allah’ın kitabı, Peygamberin sünneti dışında hiçbir söz bağlayıcı değildir. Bu iki kaynak dışındaki her şey bunlara tâbîdir. Cenab-ı Hak hem

⁸⁹ Bakara sûresi, 2/231.

⁹⁰ Ahzab sûresi, 33/34.

⁹¹ Hasan Basrî: el-Hasen b. Yesar el-Basrî, tabîündendir. Basra halkının imamıdır. Kendi döneminde habru’l-ümme yani ümmetin bilgini olarak isimlendirilmiştir. Hicrî 110 senesinde vefat etmiştir. Zirikli, el-A’lam, 2/226.

⁹² Ebu Abdillah b. İdris eş-Şafî el-Kureşî, Ehl-i sünnet ve’l-cemaatin 4 mezheb imamından biridir. Usul-u fıkıh ilminin kurucusudur. Hicrî 100 senesinde Gazze’de doğmuştur. En önemli eserleri: *el-Ümm*, *er-Risale*’dir. Bu kitap usul-u fıkıh alanında telif edilmiş ilk eserdir. Hicrî 204 senesinde Mısır’da vefat etmiştir. Zirikli, el-A’lam, 2/26.

⁹³ Bknz. Taberî, *Tefsiri’t-Taberî*, İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kurani’l-Azîm* ve diğer tefsirler. Bakara sûresi, 129. âyetinin tefsiri.

⁹⁴ Hucurat sûresi, 49/10.

⁹⁵ Şafî, *er-Risale*, Tahkik Ahmed Şakir, 1/13-14, Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut.

bizlere hem bizden öncekilere ve sonrakilere Peygamber'den gelen haberleri kabul etmeyi farz kılmıştır, bu hususta aramızda hiçbir farklılık yoktur."⁹⁷

İmam Şafii şöyle devam eder: *"Sonuç olarak: Sünnet-i Mutahhara'nın hüccet olarak kabul edilmesi, hüküm teşriinde müstakil bir kaynak olması dinî bir zarurettir. Bunun aksini ancak dinden nasibi olmayan birisi iddia edebilir."*⁹⁸

İmam Âlûsî⁹⁹ tefsirinde şöyle der: *"Allah'a itaat edin."* âyetinin anlamı, *Size emrettiği ve yasakladığı her şeyde Allah'a itaatten ayrılmayın manasına gelmektedir. "Peygamber'e itaat edin.": Yani emrettiği ve yasakladığı her şeyin ahkâmını size tebliğ için gönderilmiş peygambere itaat edin manasına gelir. Burada her ne kadar Resul'e itaat Allah'a itaatle birlikte zikredilmiş olsa da Allah'ın "itaat edin" fülûnini tekrar zikretmesi Efendimiz'in şanının yüceliğini ifade etmektedir. Ayrıca bu şekilde Kur'an'dan başka bir şeye itaat etmek zaruri değildir, düşüncesini ortadan kaldırmakta, başka kimseye verilmemiş müstakil itaat payesinin Efendimiz'e bahşedildiğini vurgulamaktadır.*"¹⁰⁰

Abdu'l-vehhab Hallâf¹⁰¹ şöyle der: Sünnet-i Seniyye bazen Kur'an'ın mücmelini tafsil ve tefsir eder, mutlakını takyit eder, âmminı tahsis eder. Sünnet'in getirmiş olduğu bu tefsir, takyid ve tahsis ameliyesi Kur'an'da zikredilenleri açıklamak içindir. Nitekim Allah Teala Kur'an'da Peygamberine açıklama (tebyîn) yetkisi vermiştir. Nahl sûresinde Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'an'ı indirdik."*¹⁰² Örneğin, namazın kılınıp şekli, zekat, hac

⁹⁷ Şafîî, *el-Ümm*, Cima'u-İlim, 1/187, Daru'l-Marife, Beyrut.

⁹⁸ Şafîî, *el-Ümm*, Cima'u-İlim, 1/96,

⁹⁹ Mahmud Şihabuddin el-Âlûsî, Enbar yakınlarında Fırat Nehri ortasında bulunan bir ada olan Âlûs köyündendir. Tefsirci, muhaddis, fakih, edib, aynı zamanda şairdir. 1248 yılında fetva vazifesini almıştır daha sonra ise sadece ilimle meşgul olmuştur. En önemli eseri *Ruhu'l-Meânî* adlı tefsiridir. H.1702/m.1248 yılında vefat etmiştir. Zirikli, *A'lâm*, 1/172.

¹⁰⁰ Âlûsî, Mahmud Şihabuddin, *Ruhu'l-Meânî*, 2/10, Daru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut.

¹⁰¹ Abdu'l-Vehhab Hallâf: Usulcü, muhaddis, fıkıhçı, Kahire Mecmau'l-Luğa'l-Arabiyye'de üye olarak vazife yapmıştır. 1888 yılında doğmuştur. Usul-u fıkıh başta olmak üzere bir çok eser yazmıştır. 1920 yılında şer'î mahkemelere kadı olarak atanmıştır. 1924 yılında Evkaf Bakanlığı'nda mescitlerden sorumlu müdür olarak vazife almıştır. 1931 yılında şer'î mahkemelere müfettiş olarak tayin edilmiştir. 1934 yılının başlarında Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde müderris olarak görev yapmıştır. 1947 yılında emekli oluncaya kadar üniversite hocası olarak vazife yapmıştır. 1970 yılında vefat etmiştir. Bknz. *İlmu Usul-i Fıkıh*, Hulasatu Tarihi't-Teşri', s.3.

¹⁰² Nahl sûresi, 16/44.

menasikine ait hususlar Sünnet-i Seniyye tarafından açıklanmıştır. Zira Kur'ân namaz kılmayı, zekat vermeyi, hacı emretmiştir fakat namazların rekat sayısını, zekat miktarlarını, hac menasikini tafsilatlı bir şekilde zikretmemiştir. İcmâlî olarak zikredilmiş olan bu şeylerin hepsini kavî ve amelî sünnet açıklamıştır.

Aynı şekilde Cenab-ı Hak, “*Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır.*”^{۱۰۶} buyurmuştur ama fasit ve sahih alış-verişi Sünnet-i Seniyye açıklamıştır. Allah leş yemeyi yasaklamıştır, Sünnet ise bundan maksadın ne olduğunu izah ederek deniz canlılarının ölülerinin helal olduğunu beyan etmiştir. İşte bu ve bunun gibi Kur'ân'ın mücmelini, mutlakını, âmını Sünnet-i Seniyye'nin beyan ettiği bir çok örnek bulunmaktadır. Dolayısıyla Sünnet Kur'ân'ın tamamlayıcı, ikinci bir teşrî kaynağıdır.^{۱۰۷}

Zikri geçen Kur'ân âyetleri, hadisler, ehl-i ilmin sözlerine dayanarak Sünnet-i Seniyye'nin yüce konumu, Kur'ân'ın bir şârihi, tefsir edip açıklayan bir mütemmimi olduğunda ulema icma etmiştir. Buna ancak çok inatçı, ilimden behresi olmayan inkarcı, görüşleri nazar-ı itibara alınmayan birisi itiraz edebilir.

^{۱۰۶} Bakara sûresi, ۲/۲۷۰.

^{۱۰۷} Hallaf, Abdu'l-Vehhab, *İlmu Usulu'l-Fikh*, s. ۴۰, Yay. el-Medenî, Mısır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YENİLENME ZARURETİ

YENİLENME ZARURETİ

Fıkhî meselelerin anlaşılması ve takdiminde, çağdaş problemlere yaklaşım tarzında, içtihadı açık birtakım konuların değerlendirilmesinde yapılacak bir yenileme faaliyeti; doğru bir bakış açısı, dirayet, derin bir anlama kabiliyeti ve meseleleri güzelce değerlendirebilme yetisine ihtiyaç duyduğu gibi, biraz da cesaret gerektirmektedir.

Bu faaliyetin gerektirdiği önemli hususlardan biri de sırf Allah rızası için yapılmasıdır. Sahip olunacak samimiyet ve ihlas, bu yolda karşılaşılabilecek engellere takılmadan hedefe varmak için çok önemli bir dinamiktir. Bu engellerin başında, böyle faaliyetlere girişen herkesin karşılaştığı acımasız tenkitler gelmektedir. Tenkit sahipleri, içtihat kapısının kapalı olduğunu, ümmetin bundan sonra müçtehit çıkaramayacağını, yani aslında tedavisi imkânsız bir kısırlığa duçar olduğunu iddia etmektedirler. Bunu yaparken, Allah'ın (celle celâluhu), ilim ve fıkhı belli insanlara, belli bir çağa münhasır kılmadığını, Ümmet-i Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıyamete kadar bu hayırlı işleri taşımaya ehil olduğunu unutmuş görünmektedirler.

Bu tür aşırılıkların önünü kesme adına bazı ölçülerin üzerinde durmak istiyorum:

1. Sübutu ve delaleti kat'î delille sabit olup ümmetin üzerinde icmaa bulunduğu ve artık herkesçe dinin bir rüknü olarak kabul edilen hükümler ihtilafa, içtihadı kapalı alandır. İmanın ve İslâm'ın şartları bunlardandır. Bunlar “tevkîfî” (Her yönüyle Allah tarafından belirlenen) meselelerdir ve zamana, mekana, farklı şahıs veya farklı durumlara göre değişkenlik arz etmezler. İctihadın söz konusu olacağı alan ise; hakkında kat'î delil bulunmayan konulardır. İmam Gazali¹¹⁴ (rahmetullahi aleyh) *el-Mustasfâ* isimli eserinde der ki: “Beş vakit namazın, zekatın farziyeti gibi hakkında kat'î delil bulunduğu ümmetin üzerinde ittifaka bulunduğu, herkesin malumu ve kabulü olan hususlara karşı çıkmak günahdır; zira burası içtihadı kapalı alandır.”¹¹⁵

2. İmam Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafî, İmam Ahmed b. Hanbel ve içtihatlarına itibar edilen diğer bütün ulema, fukaha ve müçtehitlerin görüşlerine saygımız

¹¹⁴ Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazali (v. 505 h.) büyük alim, filozof ve mutasavvıf. 500 kadar eseri vardır. “Hüccetü'l-İslâm (İslâm'ın (hakkaniyetinin) delili)” lakabıyla meşhurdur. *İhyau Ulumi'd-din* ve *el-İktisad fi'l-İtikad* en önemli eserlerindedir. (es-Sübki, *Tabakatü's-Şâfiyyeti'l-Kübra*, 1/191); tahkik: Dr. Mahmud Muhammed et-Tanâhî; Hece yayınevi; 2. Baskı; h. 1413. Zirikî; el-A'lâm 1/112).

¹¹⁵ Gazali, *el-Mustasfâ*, s. 350; tahkik: Muhammed Abdüsselam Abdüşşafi; Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

sonsuzdur. Hepsini ilim ve fazilet ehli biliriz. Her biri, kendi dönemlerinin verilerine dayanarak içtihat ve hüküm istinbatı hususunda ölesiye gayret sarf etmiş ve ortaya koydukları görüşlerden teşekkül eden fıkıh ekolleri ümmet tarafından benimsenmiş, bugünlere kadar gelmiştir.

۳. Aynı zamanda inanıyoruz ki bazı fetvalar, ortaya çıktıkları zaman, mekan ve soru soran kişinin özel durumuna hastır. Hayatın gerekliliklerine göre bir devirde doğru olan bir görüş, hayat şartları ve itibara alınacak maslahatlar değiştiğinde bir başka devre uymayabilir. Yine belli bir dönemde, belli bir çevrede, belli şartlar altında bir görüşle amel edilir de; zamanın, çevrenin ve şartların değişmesi durumunda başka bir görüşle amel etmek daha uygun hale gelebilir. Yeter ki bütün bu hükümler, fetvalar, din tarafından muteber kabul edilen şer’i deliller ışığında ve İslâm dininin hedeflediği genel gaye ve maksatlara uygun bir şekilde verilsin ve içtihadı ehil insanlar tarafından ortaya konsun.

İmam Karâfi^{۱۱۶} (rahmetullahi aleyh), *el-İhkâm* isimli eserinde der ki: “Kendisine fetva sorulan kişi, fetvayı soranın kendi yaşadığı yerden olup olmadığını bilmiyorsa, onun nereli olduğunu, nerede yaşadığını sormadan fetva vermesi doğru değildir. Eğer başka bir yerde yaşıyorsa, orada konuyla ilgili farklı örf ve teamüller oluşmuş olabilir. Fetvada bunları nazar-ı itibara alması gerekir.”^{۱۱۷}

۴. Yine biz inanıyoruz ki, doğru her zaman tek olmaz. Bazı ihtilafli mevzularda birden fazla doğru olabilir. Bunun sebebi de, fetvanın verildiği şartlar, özel durumlar, farklı pratiklerdir. Seleften bazılarının şu meşhur sözü de bu manayı çok güzel ifade eder: “Benim görüşüm (bana göre) doğrudur ama hata ihtimali de yok değildir. Karşı görüş ise (bana göre) hatalıdır ama doğru olma ihtimali de yok değildir.”

Konuyu biraz daha ileri götürerek şöyle diyebiliriz: Bazen öyle olur ki iki görüş de doğru olur. Ancak biri diğerine göre daha çok öne çıkar. Bu durumda öne çıkan görüşle amel etmekle beraber diğer görüşün hatalı olduğunu düşünmeyiz. Tabii ki bunlar, görüş sahiplerinin içtihadı ehil olmasına, konu üzerinde yeterli imal-i fikr etmiş olmasına ve muteber şer’i delillere dayanmasına bağlıdır. Öne çıkan görüş hata ihtimalinden uzak olmadığı gibi, diğer görüş de tamamen yok kabul edilemez.

^{۱۱۶} Ebu’l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. İdris el-Mâlikî. Karâfi ismiyle meşhur olmuştur. Mısır’da doğmuş, yine orada yaşamış ve hicri ۶۸۴ yılında yine Mısır’da vefat etmiştir. Fıkıh ve usul alanında muhteşem eserlere imza atmıştır. (Ziriklî, *el-A’lâm*, ۱/۹۰)

^{۱۱۷} Karâfi, *el-İhkâm fî Temyizi’l-Fetâvâ ve’l-Ahkâm*, s.۲۲۶. Daru’l-Beşâiri’l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan.

◦. Günlük hayatın hızlanıp süreçlerin kısılması; ilim, iktisat ve teknoloji alanında kendini hissettiren bir olgudur. Buna, siyasi, iktisadi, gündelik ve sosyal değişimleri, dönüşümleri, kamplaşma ve paktlaşmaları da eklediğimizde, eskiden fetvası verilmiş konuların tekrar gözden geçirilmesinin ehemmiyeti ortaya çıkar. Ta ki fetva meselesi, bazı radikal akımların topluma empoze etmeye çalıştıkları donuk ve kapalı anlayışın tesirinden kurtarılmış olsun.

٦. İslâm, içtihat kapısını açık bırakmıştır. Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi dönemlerinde bile içtihat müessesesini canlı tutmuşlardır. Sahabeden Hz. Muaz b. Cebel'i (radiyallahu anh) Yemen'e gönderirken aralarında geçen şu diyalog bunun en bariz örneğidir:

“Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hz. Muaz'a sorar: “Sana bir dava geldiğinde nasıl hükmedersin?”

- *Allah'ın kitabı Kur'ân-ı Kerim'le.*
- *Meselenin çözümü Kur'ân'da yoksa?*
- *Peygamberimiz'in sünnetine bakarım.*
- *Orada da mevzunun hükmünü bulamazsan?*
- *Meseleyi ortada bırakmam; kendi içtihadımla hükmederim.*

Bu cevap üzerine Peygamber Efendimiz Hz. Muaz'ın göğsüne elini koyarak şöyle demiştir:

“Allah Resulü'nün elçisini, Allah Resulü'nü memnun edecek cevabı vermeye muvaffak kılan Allah'a hamdolsun.”^{١١٨}

Hiç şüphesiz bu hadis-i şerif, içtihat kapısının açık olup fikir yürütme ameliyesinin kıyamete kadar baki olduğunu ifadede çok önemli bir yere sahiptir. Zira görüldüğü gibi Hz. Muaz, başta Kur'ân'a bakacağını, Allah'ın kitabında konuya mutabık hüküm bulunduğu takdirde onunla hükmedeceğini söylemiştir. Hükmü gösteren âyetin sübutunun olduğu gibi delaletinin de kat'î olmasıyla olmaması arasında bu manada bir fark yoktur. Yani âyetin delaleti zanni olup da, hüküm çıkarmak için akıl yürütmeye ihtiyaç duysa da, hükmün üzerine bina edildiği “menat” oluşup nas da vakıa mutabık olduktan sonra durum aynıdır.

^{١١٨} Ebu Davud, hadis no: ٣٠٩٢.

Meselenin hükmü doğrudan Kur'ân'da yoksa, ikinci aşama olarak Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sünneti'ne müracaat edilir. Sünnet'in kaynaklığı; Kur'ân âyetlerinin tefsiri, mücmel âyetlerin beyanı, mutlak olanların takyidi, umum ifade edenlerin tahsisi ile olabileceği gibi, Kur'ân'ın "makasid-ı âmmesi"nin (hedeflediği temel esaslar) ışığında re'sen bir hüküm koymak şeklinde de olabilir.

Bu iki kaynakta da konunun hükmü yoksa, akıl yürütme, meseleyi benzerlerine kıyas ederek çözüme yolları kullanılır, bu hususta elden gelen gayret sonuna kadar ortaya konur.

Burada üzerinde durulması gereken birkaç husus var:

Birincisi: Hz. Muaz'ın Yemen'e gitmesi meselesi, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatında gerçekleşmiştir. Hz. Muaz'ın bu sorulara cevabı şu olmamıştır: "Karşıma gelen meselenin çözümünü Kur'ân'da ya da Sünnet'te bulamazsam hiçbir hüküm vermem veya ya Resulallah size kendim gelinceye kadar veya birini gönderip sizden cevabını alıncaya kadar beklerim." O böyle söylemediği gibi Peygamber Efendimiz de ondan böyle bir şey istememiştir. Bilakis -henüz kendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta olmasına rağmen sahabisine içtihat hürriyeti tanımıştır. Bu bir yana, Hz. Muaz şahsi içtihadıyla hüküm verdikten sonra o hükmün kendi onayına arz edilmesini bile talep etmemiştir. Bilakis içtihat için ona geniş bir alan tanımış, "Allah Resulü'nün elçisini, Allah Resulü'nü memnun edecek cevabı vermeye muvaffak kılan Allah'a hamdolsun." sözüyle de görüşünün doğruluğunu onaylamıştır.

İkincisi: Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde şöyle buyururlar: "*Allah (celle celalühü), her yüzyıl başında bu ümmetin dinini, diyanetini yenileyecek (ona ilk günkü tazeliğini, parlaklığını kazandıracak) birini gönderecektir.*"^{1,2} Tabiidir ki bu yenileme/yenilenme ancak, yaşanan çağ ve yeni gelişen olaylar nazar-ı itibara alınarak yapılacak bir içtihat faaliyeti ile dinin temel esasları çerçevesinde hadiselerin yeniden okunması ve etüt edilmesi ile mümkün olabilecektir.

Üçüncüsü: Sahabe-i kiram efendilerimiz de (rıdvanullahi aleyhim ecmain) bu hususta Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolundan yürümüşlerdir. Hz. Ömer (radiyallahu anh), bir diğer şanlı sahabe Hz. Ebu Musa el-Eş'arî'ye gönderdiği, hukuk tarihine geçecek nitelikteki mektubunda şöyle demektedir:

^{1,2} Ebu Davud, hadis no: 4993.

“Allah’ın kulu, mü’minlerin de emiri Ömer b. Hattap’tan Ebu Musa el-Eş’arî’ye,

İnsanlar arasında hükmetme, bir vecibe ve yerine getirilmesi gerekli bir sorumluluktur. Sana böyle bir sorumluluk verilirse durumu iyice anladığından emin ol. Zira hak dahi olsa uygulanmayan/uygulanamayacak bir şeyi konuşup durmanın kimseye bir faydası yoktur. Aralarında hüküm vereceğin insanları, oturdukları yer itibariyle, sana mesafeleri itibariyle vs. tamamen eşit tut, hiçbir şekilde aralarında bir fark olmasın; ta ki üst tabaka kendilerine torpil yapacağını ummasın, alt tabaka da adaletinden şüphe etmesin. Kur’ân’da veya Sünnet’te hükmünü bulamayıp da tereddütte kaldığın konularda aklını kullan. Meselenin benzeri bu iki ana kaynakta varsa onlara kıyas et. Sonra da daha doğru bulduğun görüşe göre amel et.”¹¹¹

Görüldüğü gibi Hz. Ömer de Hz. Ebu Musa’dan, problemi bekletmesini, kendisine sorup öyle karar vermesini istememiştir. Hatta insanları toplayıp onlarla beraber karar vermesini de istememiştir. Her ne kadar şura önemli bir İslâmî prensip olsa da idareci ihtiyaç duyduğunda buna başvurur. Hüküm yetkisi kendisinde olan kişinin, İslâm’ın itibara aldığı maslahatlara dayanarak ve dinin temel prensipleri ışığında vereceği hükmün ihtilafların önünü keseceğinde şüphe yoktur.

¶. Şunu unutmamalıyız ki, dinî söylemler hususunda ortaya konacak hiçbir yeniliğin, hiçbir değişikliğin bütün toplum/insanlık çapında bir anda kabullenilmesi mümkün olmayacaktır. Bunun için -yenilikçilerin kendine güvenlerine, dik duruşlarına, ortaya koyacakları gayretlere ve başkalarını ikna kabiliyetlerine göre uzayan, kısalan- bir süreç gereklidir. Yine göz ardı edilmemelidir ki, gelenekçilerin, muhafazakarların ve mevcut durumdan nemalananların, yenilikçilerin ortaya attığı fikirleri kolaylıkla kabullenmelerini beklememek gerekir. Yenilikçiler ne kadar akılcıca hareket eder, karşı taraftakiler de ne kadar insafli düşünebilirlerse, toplumun bu türden fikirleri kabullenme sürece o kadar kısalır ve benimseyenlerin oranı da o ölçüde yükselir. Böylece fikrî donukluk içerisindekilerin önü o nispette kesilmiş, katı düşüncelerin dibine kezzap dökülmüş olur.

∧. Bir gereklilik olan yenilik gayretlerinin, dinin ve aklın ölçüleriyle zapturapt altına alınması çok önemlidir. Böylece, alanın uzmanı olmayan ehliyetsiz haddini bilmezlerin, yenilik adı altında dinin temel değerlerini yıkma gayretlerine de mani olunmuş olur. Terazî

¹¹¹ Bkz. *Sünen-i Darakutnî* (4/107); Daru’l-Marife; Beyrut/Lübnan; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmu’l-Muvakkîn* (1/180), tahkik: Taha Abdurrauf, Daru’l-Cil, Beyrut.

çok hassastır. Mesele gayet büyüktür ve temkinle yaklaşmayı gerektirmektedir. Çünkü bunun içeride ve dışarıda ciddi yansımaları olacaktır. Alanın uzmanı olan içtihadı ehil biri, hükmünde hata da etse sevabını alır. İsalet ederse sevabı katlanır. İlki, mütehasıs olduğu mevzuda elinden gelen gayreti sarf ettiği için, ikincisi de isabetli hüküm verebildiği için. Cehaletine bakmadan fetva vermeye cüret eden kişiye gelince, isabet etse de günah kazanır. Hata durumunda günahı katlanır. İlki, tesadüfen isabet etmiş olsa bile, ehil olmadığı bir mevzuya burnunu sokmasından dolayı, ikincisi ise onun meseleye müdahalesine ihtiyaç duyulmadığı, bilakis yıkacak birine değil, yapacak birine gereksinim varken haddini aşarak girdiği konuda yaptığı hatanın sebep olduğu dinî ve içtimai kötü neticelerden dolayıdır.

Yine dikkatlerden kaçmamalıdır ki, temel iman esaslarına dokunma, bu hususta cür'etkâr tavırlar içerisine girme ve ümmetin vicdanında oturaklaşmış hususlarla oynama, sadece ve sadece radikalizme ve teröre hizmet eder; hususiyle içinde bulunduğumuz şartlarda. Zira radikal topluluklar, bu tür yanışları fırsat bilip, dinin temel esaslarının tehlike altında olduğuna dair şayialar çıkarmaktadırlar. Bu husus asla gözden kaçırılmamalıdır. Şayet aşırılıkların kökünü kazımak istiyorsak, bunun için dinde gevşekliğin de kökünü kazımalıyız. Her hareket, birilerinde, aynı miktarda ama ters istikamette bir tepkiye sebep olur. Derler ki, her şeyin iki ucu ve bir de ortası vardır. İşin bir ucundan tutarsan diğer tarafın mizanı şaşar. Ama ortadan tutarsan iki taraf da hizaya gelir. Bu meyanda İmam Evzâi¹¹¹ (rahmetullahi aleyh) ne güzel söyler: *“Allah bir şey emretmişse, şeytan ortaya iki alternatifle çıkar ve hangisini başarabilirse onu kâr sayar: Aşırılık ve gevşeklik.”*¹¹² Biz kolaylaştırmadan yanayız, zorlaştırma veya gevşeklikten değil. Hoşgörüden yanayız, amellerde tekâsülden yana değil. Dindarlıktan, öz değerlerimize bağlılıktan, ahlâktan yanayız ama bunu yaparken aşırılık, radikalizm, fikrî donukluk ve kendi içimize kapanmadan da uzak durma niyetindeyiz. Dindarlıkla radikalizm arasında, kolaylaştırıcı olmakla gevşeklik arasında çok ince bir çizgi vardır. Hikmet ehli, bu ince farkları çok iyi idrak eder, onları iyice kavrayarak her şeyi olması gerektiği yerde tutar.

¹¹¹ İmam Hafız Ebu Amr Abdurrahman b. Amr b. Yuhmed el-Evzâi. Kendi devrinde Şam'ın en büyük alimlerinden. Balbek'te hicrî 111 yılında doğdu. İslâm ve Sünnet-i seniye'nin en büyük müdafilerinden biri idi. Beyrut'ta hicrî 180 yılında vefat etmiştir. (*Siyeru A'lâmi'n-nübelâ*, 1/107)

¹¹² Sehâvî, *el-Makasidu'l-Hasene*, s. 111, Daru'l-Kütübi'l-Arabî.

İmam Süyutî, *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'ân*¹¹⁷ isimli kitabında Mâverdî'den şöyle bir nakilde bulunur:

Hüseyin b. Fazl'a sormuşlar: “Sen, Arap ve Acemlerin mesellerine Kur'ân'dan delil getiriyorsun. ‘İşlerin en hayırlısı, orta yollu olanıdır.’ meseline de Kur'ân'dan bir delilin var mı?”

“Evet” diye cevap vermiş, “Hem de dört delilim birden var.”

Birincisi: “*Bizim adımıza Rabbine dua et, bize onun ne olduğunu açıklasın, dediler. Musa: Allah diyor ki: ‘O, ne yaşlı ne de körpe; ikisi arasında bir hayvan.’ Size emredileni hemen yapın, dedi.*”¹¹⁸

İkincisi: “*Allah'ın has kulları, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.*”¹¹⁹

Üçüncüsü: “*Cimri de olma, savurgan da. Yoksa herkes tarafından ayıplanan, kaybettiklerine hayıflanan bir hale düşersin.*”¹²⁰

Dördüncüsü: “*Namazında sesini çok aşırı yükseltme, çok da kısma. İkisi arasında (orta) bir yol benimse.*”¹²¹

9. Hayatın fikrî, siyasi, iktisadi ve idari alanlarında düşünme kültürünü kazanmak ve dar kalıpların, donuk şekillerin mahbesinden çıkarak aklı çalıştırmayı öne çıkaran bir bakış açısına sahip olmak çok önemlidir. Kültürel etkinlikler, tartışma programları, paneller, fikrî platformlar vasıtasıyla düşünme kültürünü yaygınlaştırma ve karşı karşıya bulunduğumuz durgunluğu bu yolla aşmaya çalışma hepimizin boynunun borcudur. Öyleleri var ki, pratiğini bırakın, yeniliğin yalnızca düşüncesini bile dinin değişmez esaslarına karşı çıkmak olarak telakki ediyor. Hatta üzerinde içtihat edilen meselenin, dinin değişmezleriyle, İslâm'ın bir rüknü olduğunda kimsenin şüphesi olmayan konularla ya da sübutu ve delaleti kat'î meselelerle uzaktan yakından bir ilgisi olmasa bile bu peşin hükümlerinden kurtulamıyorlar. İlimden, fıkihtan hiç nasibi olmayan, müçtehit olmadıkları gibi bu hususta ihtisas sahibi de sayılamayacak, hatta bazıları itibarıyla İslâmî ilimlerde yeterli seviyede ders de almamış olan bu insanlar, donuk bir bakış açısını benimsemiş, başkalarını tekfir etmeyi, hıyanetle

¹¹⁷ Süyutî, *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 4/48. Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, *el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-âmme lilkitab*. 1394 h-1974 m.

¹¹⁸ Bakara sûresi, 2/78.

¹¹⁹ Furkan sûresi, 20/77.

¹²⁰ İsrâ sûresi, 17/29.

¹²¹ İsrâ sûresi, 17/110.

yaftalamayı ve aforozu kendilerine meslek edinmişler. Aceleden verdikleri hükümlerle bütün bir toplumu bid'atkâr, cahil ve kâfir ilan etmekte; bununla da kalmayıp -radikalizmi daha ileri taşımış bir kısmı itibariyle- işi bomba patlatmaya, kan dökmeye kadar götürmekte.

Donukluk ve radikal düşünce tarzıyla yüzleşme; seri, güçlü ve cesaretli bir aksiyon gerektirmektedir. Ta ki toplumu ve insanlığı fikrî radikalizm ve onun getirdiği terörizmi bir metot ve hayat tarzı olarak benimseme tehlikesinden koruyabilelim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM MESAJININ ÖZÜ VE TEMEL

GAYELERİNİN ANLAŞILMASINA DUYULAN

İHTİYAÇ

İSLÂM MESAJININ ÖZÜ VE TEMEL GAYELERİNİN ANLAŞILMASINA DUYULAN İHTİYAÇ

İslâm her yönüyle adalet, her yönüyle rahmet, her yönüyle hoşgörü, her yönüyle kolaylık, her yönüyle insanlıktır. Öteden beri ehl-i ilim, bu gayeleri gerçekleştirmeye matuf her gayretin İslâm'ın özüyle barışık olduğunu söylemiş, bu değerlerle çatışma içerisinde olan her durumun ise İslâm ile, onun gayeleri ve tahkikini hedeflediği temel maksatlarıyla çatışma halinde olduğu üzerinde durmuşlardır. İslâm, güzel ahlâk dinidir. Onun mesajı, güzel ahlâkı tamama erdirmek, eksiklerini tamamlamak üzere gelmiştir. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururlar: “*Ben, güzel ahlâkı tamama erdirmek üzere geldim.*”¹¹⁸

Bu zaviyeden; doğruluk, vefa, güvenilirlik, iyilik, akrabalık bağlarını koparmama, cömertlik, iyi huyluluk, yardımseverlik, izzet-i nefis, güzel ahlâk sahibi olma, kimseye kötülük yapmama, başkalarına rahatsızlık verecek şeyleri bertaraf etme, darda kalmışa yardım etme, yardım isteyenin yardımına koşma, sıkıntıda olanların sıkıntılarını gidermeye çalışma... gibi yüksek ahlâkî vasıflar İslâm'dır, İslâm'dandır ve onun temel esaslarıyla uyumludur. Buna mukabil yalan, gadir, hıyanet, sözünden cayma, akrabalık bağlarını koparma, hak hukuk tanımama, adam kayırma, enaniyet, gönül darlığı... gibi hasletlere gelince, bunlara veya bir kısmına sahip insanlardan da, onların suri dindarlığından da uzak durmalıdır. Böyleleri, bağlı olduklarını iddia ettikleri dinin de dindarlığın da sırtında bir yükür. Bunlar, bu kötü sıfatları sebebiyle insanları dinden de dindarlıktan da soğuturlar; yemin billah ederek bunun aksini iddia etseler de, insanları dine çağırın değil dinden kaçırın bir halleri vardır. Yeminlerinin bir kıymeti yoktur. Sözleri, tumturaklı konuşmaları kulağa hoş gelse de bunlardan bir hayır beklenmez. Durumları bize şu âyetler hatırlatır:

*“İnsanlardan öylesi vardır ki, dünya hayatına ilişkin sözleri senin hoşuna gider. Bir de kalbindekine (sözünün özüne uyduğuna) Allah'ı şahit tutar. Hâlbuki o, düşmanlıkta en amansız olandır. Senin yanından ayrıldığında (ya da bir işin başına geçtiğinde) yer yüzünde bozgunculuk yapmak, ürünleri (insanların emeklerini) ve nesli (aile hayatını) dejenere etmek için çaba sarf eder. Allah fesadı sevmez. Böylesine 'Allah'tan kork!' denilince benlik ve gurur kendisini günaha sevk eder. (Ceza ve azap olarak) ona cehennem yeter. O ne kötü yerdir!”*¹¹⁹

¹¹⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/323, hadis no: 20782, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut/Lübnan.

¹¹⁹ Bakara sûresi, 2/204-206.

“Münafıklar sana geldiklerinde: Şahitlik ederiz ki sen Allah’ın Peygamberisin, derler. Allah da bilir ki sen elbette, O’nun Peygamberisin. Allah, münafıkların kesinlikle yalancı olduklarını bilmektedir. Yeminlerini kalkan yaptılar da insanları Allah’ın yolundan çevirdiler. Gerçekten onların yaptıkları şey ne kötüdür! Bunun sebebi, onların önce iman edip sonra inkâr etmeleridir. Bu yüzden kalpleri mühürlenmiştir. Artık hiç anlamazlar. Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider, konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Sanki duvara dayanmış kütükler gibidirler. Her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Düşman onlardır. Onlardan sakın. Allah onların canlarını alsın. Nasıl bu hale geliyorlar?”¹²⁰

İslâm, çalışma, üretme, işini sağlam yapma ve insanlığa faydalı olmayı emreder. Bunlar, İslâm’ın pratik yönünü temsil eder. İşsizlik, tembellik ve çağdaş medeniyet seviyesinin altına düşme gibi vasıflar ise, bunlara sahip olan fert ve toplumların ölümü demektir. Böyleleri Müslüman ismi taşıyıp kendilerini Müslüman olarak tanımlıyor olsalar da durum değişmez; onlar Allah’ın dininin sırtında yük, Allah’ın kullarının başına da dertten başka bir şey değildir.

Kadimden beri ulema ve fukaha, İslâm’ın ana esaslarının, insanların maslahatını gerçekleştirmeyi hedeflediğini söylemişlerdir. Dolayısıyla maslahatın olduğu yerde Allah’ın (celle celalühü) dini vardır. İmam Gazali (rahmetullahi aleyh) şöyle der: “Maslahat sözüyle, dinin gerçekleştirmeyi gaye edindiği maksatları muhafaza altına almayı kastederiz. Bunlar; dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması şeklinde beştir. Bu beş maksadı korumayı içinde barındıran her şey maslahattır. Bunlara zarar veren her şey ise mefsedettir (kötülük), bu mefsedeti bertaraf etmek maslahattır.”¹²¹

İmam Şatıbi¹²² ise şöyle demektedir: “Din, kulların maslahatlarını gerçekleştirmek için gelmiştir. Dinin bütün mükellefiyetleri ya bir mefsedeti (kötülüğü) gidermek, ya da bir maslahatı gerçekleştirmek içindir. Ya da ikisi birdendir. Mükellefiyetlerin içerdiği hususlar, dinin ana maksatlarını gerçekleştirmeye matuftur. Burada Allah’ın maksadına bir muhalefet yoktur. Haram olan, yalnızca, O’nun ortaya koyduğu maksada muhalefet kastıdır.”¹²³

¹²⁰ Münafikûn sûresi, 63/1-4.

¹²¹ İmam Gazali, *el-Mustasfâ min İlmi’l-Usul*, s. 174, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1. Baskı, 1413 h/1993 m.

¹²² Ebu Muhammed Abdullah b. Ali b. Ahmed b. Ali el-Lahmî el-Endelüsî eş-Şâtübî. Hicrî 443 yılında, Endülüs’e bağlı Şâtibe isimli yerde doğdu ve yine orada Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebi’l-As en-Nefzî’nin halka-i tedrisinde kıraat eğitimini tamamladı. Hicrî 532 yılında vefat etti. (*Siyeru A’lâmi’n-nübelâ*, 20/22)

¹²³ İmam Şâtübî, *el-Muvâfakât*, 1/318, Daru İbn Affân, 1. Baskı, 1997 m.

İmam Şatıbî bir başka yerde de şöyle der: “Dinler, kulların maslahatları için gelmiştir. Bütün emir, yasak ve muhayyer bırakmalar, bütünüyle mükelleflerin maslahatına matuf, onların ihtiyaçlarını gidermek içindir. Zira Allah (celle celalühü) ihtiyaçtan münezzehtir.”^{١٢٤}

Yine İmam Şatıbî şöyle der: “İslâm’ın tüm hükümleri, kulların maslahatlarını korumak, kötülükleri onlardan savmak içindir. Tümevarım yoluyla sabit olmuştur ki umumi hususi bütün deliller bunu göstermektedir. Buna aykırı hükümler şer’an muteber kabul edilemez.”^{١٢٥}

İbn Kayyim el-Cevziyye^{١٢٦} (rahmetullahi aleyh) de şöyle der: “İslâmi hükümler, hikmetler üzerine kuruludur ve dünyada ahirette kulların maslahatlarını gerçekleştirme gayesine matuf olarak vaz olunmuştur. İslâm baştan sona adalettir, rahmettir, maslahattır, hikmettir. Adalet değil de zulüm ifade eden, rahmet değil de zıddını gerektiren, maslahat değil de mefsedet olan, içinde hikmet barındırmayan hiçbir hükmün, -tevil edilmeye çalışılsa da- İslâm’la uzaktan yakından ilgisi yoktur. İslâm, Allah’ın kulları arasına vaz ettiği adalet, mahlukatı arasına yerleştirdiği bir rahmet, yeryüzünde O’nun gölgesi ve O’nu gösteren, Peygamberi’nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) doğruluğuna delalet eden hikmetidir.”^{١٢٧}

İzz b. Abdisselâm^{١٢٨} (rahmetullahi aleyh) da şöyle der: “Dinî hükümlerin hepsi, dünya ve ahirette kulların maslahatlarını sağlamak içindir. Allah’ın kimsenin ibadetine ihtiyacı yoktur. İtaatkarların itaatının ona bir faydası olmadığı gibi isyankârların isyanı da ona zarar veremez. Bütün insanlar, en kötü insanın kalbine, ahvaline sahip olsalar, O’nun mülkünden hiçbir şey eksilmez; en iyi insanın kalbine, ahvaline sahip olsalar, bu O’nun mülküne bir şey katmaz. O’na fayda da zarar da veremezler. Onun hidayet verdikleri hariç

^{١٢٤} Age, ١/٢٣٤.

^{١٢٥} Age, ٥/٢٣٠.

^{١٢٦} Ebu Abdillah Şemsüddin Muhammed b. Ebi Bekir b. Eyyub b. Sa’d b. Harîz ez-Zer’î ed-Dımaşkî. “İbn Kayyim el-Cevziyye” veya kısaca “İbnü’l-Kayyim” ismiyle meşhur olmuştur. Hicrî ٦٩١ yılında doğmuştur. Fakih, hadisçi, tefsirci ve müçtehitir. Hanbelî mezhebinin en önemli şahsiyetlerindedir. *İ’lâmu’l-Muvakkûn, et-Turuku’l-Hükmiyye fi’s-siyaseti’ş-şer’iyye*, en önemli eserlerindedir. Hicrî ٧٥١ yılında vefat etmiştir. (Zirikli, *A’lâm* ٦/٥٦)

^{١٢٧} İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmu’l-Muvakkûn*, ٣/٣.

^{١٢٨} İzzüddin Şeyhulİslâm Ebu Muhammed Abdülaziz b. Abdisselâm. Büyük alim. Devrinde eşi benzeri yoktu. “Sultanü’l-Ulema” lakabı ile maruftur. Hicrî ٥٧٨ yılında doğdu. Tefsir, hadis, fıkıh gibi bütün ilimlerde söz sahibiydi. Ulemanın ihtilaflarını, her birinin delillerini iyi bildirdi. Müçtehit seviyesini ihraz etmiştir. Hicrî ٦٦٠ yılında vefat etmiştir. (İbnü’l-İmad el-Hanbelî, *Şezerâtü’z-Zeheb*, ٧/٥٢٢, Daru İbn Kesir, Dımaşk-Beyrut, ١. Baskı, ١٤٠٦ h/١٩٨٦ m)

herkes dalalete düçar, O'nun rızık verdikleri hariç herkes açlığa, O'nun giydirdikleri hariç herkes çıplaklığa mahkumdur.”¹²⁹

Yine der ki: “Aklı olan herkes açıkça bilir ki, tamamen maslahat olan hususların elde edilmesi, tamamen mefsedet olan hususları insanın kendinden ve başkasından bertaraf etmesi güzel bir şeydir. En önemli maslahatların tahsiline ve en kötü mefsedetlerin izalesine öncelik verilmesi güzel bir şeydir. Daha az öneme sahip maslahatlar mukabilinde daha önemli maslahatların tahsiline, daha az tehlikeli mefsedetlerin mukabilinde daha tehlikeli mefsedetlerin izalesine öncelik verilmesi, güzel bir şeydir. Hikmet ehli de bu hususta ittifak etmişlerdir. Bütün dinler, kan dökmenin, ırz ve mala yapılacak tecavüzlerin haramlığında, en faziletli söz ve amellerin tahsil edilmesinin gerekliliğinde ittifak halindedir.”¹³⁰

Hâsılı, İslâm'ın özünün anlaşılması, hoşgörü ve kolaylık üzerine kurulu mesajının sırlarının bilinmesi, tahkikini hedeflediği yüce gayelerin künhüne vâkıf olma ve bütün bunları, çağın gereklilikleri ve yeni ortaya çıkan durumlar muvacehesinde pratiğe dökebilme, zaruret derecesinde bir ihtiyaçtır. Karşı karşıya olduğumuz problemleri çözme, terör örgütlerinin ve radikal toplulukların üstesinden gelebilme.. radikal düşüncelerin yayılmasının önüne geçme.. yozlaşma, dünyaya kapanma, kıt anlayış ve ufuksuzluk çemberini kırma.. bu darlıktan çıkıp daha ferah-feza, daha anlayışlı, gözü gönlü açık bir dünya inşa etme.. fertlerin ve toplumların maslahatlarını gerçekleştirebilme.. tüm insanlığın güvenliğini, huzurunu, istikrarını, saadetini temin edecek yüksek insanî değerlerin dünyanın dört bir yanında yaşanır hale gelmesini sağlama adına çok önemli esaslardır. Ne demişler:

“İnsanların en hayırlısı, insanlara en faydalı olandır.”

“Kendi için yaşayan, aslında doğmayı hiç hak etmemiştir.”

¹²⁹ İzz b. Abdisselâm, *Kavâidü'l-Ahkâm fî Mesâlihi'l-Enâm*, 2/13, Daru'l-Meârif, Beyrut.

¹³⁰ Age, 1/4.

BEŐINCI BÖLÜM
İBADETLER VE ÂDETLER

İBADETLER VE ÂDETLER

Peygamber Efendimiz'in sünnetleri içerisinde yer alan "ibadet"lerle "âdet"leri (normal dünyevi işler, gündelik durumlar) birbirinden ayırt edememe, âdetlere ibadet elbisesi giydirmeye, en çok düştüğümüz hatalardan biridir. Daha acısı da, bunda körü körüne ısrarımızdır. Halbuki sünnetin hükmü şudur: Yapan sevap kazanır, yapmayan ise o sevaptan mahrum kalır. Badiyeden gelen biriyle Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında geçen diyalog bu manada çok önemlidir: "*Adam, Peygamberimiz'e sorar: "İslâm nedir? Bana İslâm'ı anlatın."* Peygamberimiz cevap verir:

- *Günde beş vakit namaz kılacaksın.*
- *Bu kadar mı?*
- *Evet. Bunun üzerine nafile namaz kıalarsan o senin bileceğin bir şey. Bir de Ramazan ayını oruçlu geçireceksin.*
- *Bu kadar mı?*
- *Evet. Bunun üzerine nafile oruç tutarsan o senin bileceğin bir şey. Bir de zekât vereceksin. (Sonra Peygamber Efendimiz zekâtı nasıl, ne kadar vereceğini anlatır.)*
- *Bu kadar mı?*
- *Evet. Bunun üzerine nafile olarak sadaka verirsen o senin bileceğin bir şey.*

*Adam bu bilgileri aldıktan sonra ayrılıp giderken şöyle dedi: "Ne eksik yaparım ne fazla." Bunu duyan Peygamberimiz de şöyle buyurdular: "Dediğini yaparsa kurtulur."*¹²¹

*Başka bir hadis-i şeriflerinde de Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururlar: "Bana altı konuda garanti verin, Cennet'e gireceğinize garanti vereyim: Doğru sözlü olun, vaatlerinizi yerine getirin, emanete riayet edin, iffetli olun, gözlerinizi haramdan sakının ve başkalarına rahatsızlık verecek şeylerden uzak durun."*¹²²

İnsanların Cennet'e girmesine vesile olan en önemli şey sorulduğunda da şöyle demiştir: "Allah korkusu ve güzel ahlâk."¹²³

İnsanları Cennet'e ehil hale getiren amellerle ilgili sorular karşısında Peygamber Efendimiz'in verdiği cevaplar genelde farzları yerine getirme, büyük günahlardan uzak

¹²¹ Buhârî, hadis no: 46.

¹²² Ahmed b. Hanbel, Müsned 37/417 hadis no: 22707.

¹²³ Tirmizî, hadis no: 2004.

durma, güzel ahlâka sahip olma ve insanlara faydalı olma etrafında dönmektedir. Örneğin bir gün biri gelip böyle bir soru sorduğunda şu cevabı vermiştir: “İnsanların kullandıkları yolları, rahatsızlık veren şeylerden temizle.”¹³⁴ Başka bir zaman yine şöyle demiştir: “İnsanların gelip geçtiği yolları temizlemek sadakadır.”¹³⁵

Görüldüğü gibi İslâm, fertlerin ve toplumların maslahatına olan şeyleri gerçekleştirmek ve aynı zamanda güvenlik, toplumsal barış, huzur ve insanların saadetini temin etmeye matuf her şeyi yaygınlaştırmak için gelmiştir.

Ecir ve sevap kazanmak için Sünnet-i Seniyye’ye sınıksız sarılmanın, Peygamber Efendimiz’den öğrendiğimiz ibadetleri aksatmadan yerine getirmenin çok önemli ve gerekli olduğunu vurgulamakla beraber, Peygamberimiz’in uygulamalarının hepsinin ibadet kapsamına girmediğini, bir kısmının âdet-i seniyyeleri olduğunu da unutmamak gerekir. Evet, ibadet ayrıdır, âdet ayrıdır. Mesela Peygamber Efendimiz’in, ümmetini, Arefe günü orucuna, Aşure günü orucuna teşviki, ibadetlerle ilgili bir husustur ve taabbüdîdir.¹³⁶ Aynı şekilde abdestte önce ellerini yıkaması, sonra ağzını ve burnunu yıkaması da yine taabbüdîdir. Çünkü bunların hepsi ibadetlerle ilgili konulardır. Ama giyim kuşam, kullandığı binekler gibi konular ise âdet kapsamına girer ve o günkü hayat şartlarıyla alakalı hususlardır. Nasıl bugün akli başında hiç kimse “Ben arabaya, uçağa binmem; Peygamber Efendimiz deveye bindiği için ben de yalnızca deveye binerim.” demez; öyle de, insanın avretini kapattıktan sonra şu veya bu kıyafetin Sünnet’e uygun olmadığını iddia etmenin de hiçbir makul tarafı yoktur.

Âdetler; gelenek ve göreneklerle, insanların çağları, çevreleri ve içinde buldukları şartlarla ilgilidir. El verir ki içinde, dinin temel kural ve kaidelerine aykırı bir şey barındırmassın.

Bir erkeğin avret mahalli, göbeğiyle dizi arasındadır. Bu kısmı kapatan bir giysi, altını gösterecek şekilde şeffaf ya da vücut hatlarını belli edecek derecede dar değilse hangi türden bir kıyafet olursa olsun giymekte hiçbir sakınca yoktur. Dolayısıyla insan ister entari giyer isterse de takım elbise. Bu hususta örf ve âdetlere bakılır. Kaldı ki, fukaha arasında meşhur bir

¹³⁴ Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 89, hadis no: 228. Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbaki, Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut.

¹³⁵ Müslim, hadis no: 1009.

¹³⁶ Taabbüdî meseleler; hükmü akılla belirlenemeyen, Kur’ân ve Sünnet’te emredildiği şekliyle yerine getirilen hususlardır. Genelde de ibadetlerle ilgili konulardır.

kaide de vardır: “Örf ve âdetler, (dinin izin verdiği ya da hüküm koymadığı meseleleri hükme bağlamada) hakemdir.”

Din adamlarının, doktorların, avukatların, hâkimlerin, asker ve polislerin kendilerine özel bir üniforma giymeleri tabiidir. Tabii olmayan, giyim kuşam konusunun din meselesi haline getirilmesi, ibadet gibi telakki edilmesidir ki ehl-i ilimden böyle bir şey söyleyen yoktur.

Ulemadan bazılarının; kendi devirleri, yaşadıkları yerler ve içinde neş’et ettikleri toplumların durumu muvacehesinde söyledikleri sözlerini doğru anlamalıyız. Örneğin İmam Şafî (rahmetullahi aleyh), erkeklerin takke, sarık gibi başlarını örtecek bir şey giymesini, saygıdeğerliğin bir gereği olarak görmüşse¹³⁷ bu, kendi dönemi ve yaşadığı muhiti nazar-ı itibara alarak söylediği bir şeydir. Gerek geçmiş dönemlerde gerekse günümüzde bazı coğrafyalarda, takkesiz dolaşmanın erkeklerin saygınlığını zedelediğini düşünenler olmuştur. Zira örf ve âdetleri böyledir. Ancak bunu dinî bir mesele haline getirip, dindarlığın, takvanın gerekliliği görmek, başı açık gezenlerin dindar olmadığını savunmak ya da bunun, dinin bir emri, bir sünnet ya da fukahanın vacip kabul ettiği bir şey olduğu iddiasıyla tüm insanları buna zorlamak cehaletten, dar düşüncelilikten başka bir şey değildir.

Bu meselenin tamamen örf, çevre ve yaşanan çağla alakalı olduğunu İmam Şâtübî, Muvâfakât isimli eserinde şu sözleriyle destekler: “Erkeklerin başı açık dolaşması konusu, beldeden beldeye değişiklik arz eder. Şark memleketlerinde, toplumda saygın insanlar için çirkin bir durum kabul edilse de Batılı ülkelerde hal böyle değildir. Buna bağlı olarak din ve hukukun bunun üzerine yüklediği hüküm de değişir. Şarkta böyle bir insanın (şahitliğinin kabulü vs. gibi durumlarda) güvenilirliği tartışma konusu olurken Batıda olmaz.”¹³⁸

İmam Şâtübî Hazretleri bunu söylerken de kendi devrini hesaba katarak söylemiştir, bizim yaşadığımız çağ için değil. Yine aynı eserinde der ki: “Âdetlerle ilgili hususlarda, manaya yoğunlaşmak lazımdır. Dinden öğrendiğimize göre Allah Teâlâ kullarının maslahatlarını gerçekleştirmeyi murad buyurmuştur. Âdetlerle ilgili meseleler tamamen kulların maslahatlarıyla ilgilidir, hükümleri de buna bağlıdır. Bazen bir şey insanların

¹³⁷ Bkz. Ebu İshak eş-Şîrâzî (vefatı: hicrî 416), *el-Mühezzeb*, 3/418, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

¹³⁸ İmam Şâtübî, *el-Muvâfakât*, 2/489.

menfaatlerine ters olduğu bir dönem ya da durumda mahzurlu kabul edilir de, iş değişip insanlara menfaatli hale geldiğinde caiz olur.”¹³⁹

İmam Karâfi (rahmetullahi aleyh) de bu hususta şöyle der: “Örf ve âdetlere bağlı hükümleri, örf ve âdetlerin değişmesine rağmen aynen tatbik etme, icmaa aykırı olduğu gibi dini de bilmemenin ifadesidir. Mesela biz yaşadığımız ülkeden çıkıp, âdetleri farklı başka bir ülkeye göç etsek orada vereceğimiz fetva, bu yeni yerin âdetlerine göre olmalıdır, daha önce yaşadığımız yere göre değil. Aynı şekilde, farklı teamüllere sahip bir ülkeden bir insanın durumuyla ilgili vereceğimiz fetva, kendi teamüllerimize göre değil, onların teamüllerine göre olmalıdır.”¹⁴⁰

İbn Kayyim el-Cevziyye (rahmetullahi aleyh) de şöyle der: “Örfleri, âdetleri, yaşadıkları zaman ve mekanlar, durumları ve hal karinelerinin farklı olmasına bakmadan insanların meselelerine, yalnızca kitaplarda yazılı olanlarla fetva veren kimse yanlış yoldadır ve başkalarını da yanlış sürükler.”¹⁴¹

Son olarak İbn Abidin'den ¹⁴² (rahmetullahi aleyh) bir nakille konuyu bitirelim: “Fikhî meseleler ya açık nasla (Kur'ân ve Sünnet'le) sabittir ya da rey ve içtihatla. Bu sonuncusunu müçtehit çoğu zaman kendi zamanının örf ve âdetlerine bina eder. Şöyle ki örfler değiştğinde artık eskiden verdiği fetvayı vermez, yeni örfe göre yeni bir fetva verir. Bundan dolayı, içtihadı ehliyetin gerektirdiği şartlar arasında şunu zikretmişlerdir: Müçtehit, insanların gelenek ve göreneklerini, teamüllerini bilmek zorundadır. Nice hüküm vardır ki zamanın, mekânın değişmesiyle değişir; zira insanların örfleri değişmiştir.”¹⁴³

¹³⁹ Age 2/202.

¹⁴⁰ İmam Karâfi, *el-İhkâm fî Temyîzi'l-Ahkâm*, s. 218.

¹⁴¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-Muvakkîn*, 2/16.

¹⁴² Muhamed Emin b. Ömer b. Abdilaziz Abidin ed-Dımaşkı: Şam diyarının fakihî ve kendi devrinde Hanefîlerin imamı. En önemli eserlerinden: *Reddü'l-Muhtar (Hâşiyetü İbn Abidin)*, *Ref'u'l-Enzâr*, *Mecmûatü Resâil*. Hicrî 1202 yılında vefat etmiştir. (Ziriklî, *el-A'lâm* 6/22)

¹⁴³ İbn Abidin, *Resâilü İbn Abidin*, “Risaletü'l Urf”, 2/172, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

ALTINCI BÖLÜM
PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN (SALLALLÂHU
ALEYHİ VE SELLEM) DEVLET BAŞKANI
SIFATIYLA YAPTIĞI İCRAATLARI

PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM) DEVLET BAŞKANI SIFATIYLA YAPTIĞI İCRAATLARI

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece bir peygamber değildi. O bir peygamber olmasının yanı başında aynı zamanda bir devlet başkanı ve ordu komutanıydı. Bize güvenilir yolla ulaşan, akaid, ibadetler ve ahlâkî değerler bağlamında peygamber sıfatıyla yaptığı icraatlarını olduğu gibi alıp sünnet olarak uygularız. İster -namaz, oruç, zekat, hac gibi- farz ibadetlerden, isterse de -Arefe günü orucu ve Aşure günü orucu gibi- nafil ibadetlerden olsun, dince değişmez konulardan olduğunu bildiğimiz takdirde zaman ve mekânın bunların hükmüne bir tesiri yoktur.

Ama yalnızca peygamber sıfatıyla değil de, idareci-peygamber, ordu komutanı-peygamber, hâkim-peygamber vb. sıfatlarıyla yaptığı fiillerinde göz önünde bulundurulması gereken iki durum söz konusudur: Peygamberliği ve diğer sıfatları.¹⁴⁴

Peygamberlik müessesesi, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) dar-ı bekaya irtihaliyle sona ermiştir. Aşağıdaki âyet ve hadis de bunu açıkça göstermektedir:

*“Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”*¹⁴⁵

*“Altı konuda diğer peygamberlerden üstün kıldım: Bana özlü söz söyleme kabiliyeti verildi, düşmanlarımın kalbine korku salma özelliği verildi, ganimet bana ve ümmetime helal kılındı, yeryüzünün tamamı benim ve ümmetim hakkında temiz ve ibadet için uygun kılındı, bütün insanlığın peygamberi olarak gönderildim ve peygamberlik müessesesi benimle son buldu.”*¹⁴⁶

Peygamberimiz'in diğer sıfatları hasebiyle yaptığı fiillerine gelince, bunların uygulanması için olağan bir şart daha vardır, o da, uygulayacak kimsenin aynı sığata sahip olması.

Sayıdığımız bu sıfatların her biriyle ilgili birer örnek verecek olursak:

¹⁴⁴ Bkz. el-Karâfi, el-İhkâm s. 99.

¹⁴⁵ Ahzâb sûresi, 33/40.

¹⁴⁶ Müslim, hadis no: 923.

Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), “*Kim bir ölü toprağı ihya ederse ona malik olur.*”¹⁴⁵ hadisi, idareci-peygamber sıfatıyla yaptığı bir icraattır. İmam Ebu Hanife (rahmetullahi aleyh) şöyle der: “Bu hadis, Peygamber Efendimiz'in devlet başkanı sıfatıyla verdiği bir hükümdür. Dolayısıyla hiç kimse, devletin izni olmadan ölü bir toprağı ihya ederek sahiplenemez. Çünkü burada bir mülk edinme vardır, bu yönüyle ikta sistemine benzer. Ikta ise devletin iznine tabidir. Bu mesele de aynen öyledir.”¹⁴⁶ Buna göre kimse, bir toprak parçasına el koyup sonra, “Burayı ben ihya ettim, mezkûr hadis hükmünce burası benimdir.” diyemez. Böyle bir iddiada bulunana denir ki; Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hadisi devlet başkanı sıfatıyla söylemiştir. Bu sıfatı taşımayan kimsenin, kamu hakkına, kamu malına, kamu mülkiyetine taalluk eden böyle bir meselede buna benzer bir karar alması söz konusu olamaz. Aksi takdirde anarşi doğar ve kamu mallarına tecavüz yolu açılarak karmaşaya, kan dökmeye davetiye çıkarılmış olur. Burada yapılacak şey, bulunulan ülkedeki anayasanın, yasaların hükmüne tâbi olmaktır.

“(Savaşta) kim birini öldürdüğüne dair delil getirirse, öldürdüğü kişinin üzerinden çıkan eşyaya sahip olur.”¹⁴⁷ hadisi de, Peygamber Efendimiz'in ordu komutanı sıfatıyla söylediği bir sözdür, genel bir hüküm değildir. O gün için bir savaşta, ordusunu teşvik amaçlı söylediği bir sözdür. Bu açıdan, komutan eğer böyle bir direktif vermek isterse verebilir, istemezse vermez. Askerlerden hiç kimse, bu hadise dayanarak savaşta kendisi tarafından etkisiz hale getirilen bir düşman askerinin üzerindeki eşyaya mülkiyet iddia edemez.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hâkim/yargıç olarak verdiği hükme örnek olarak da şu hadisi verebiliriz: Sahabeden Sabit b. Kays'ın hanımı Peygamberimiz'e gelerek; “*Yâ Resûlallah! Eşimin dindarlığına da ahlâkına da söziim yok ama ben onunla evli kalmak istemiyorum.*” diyerek boşanma talep eder. Peygamberimiz, (evlenirken mehir olarak verdiği) bahçesini kocasına iade edip edemeyeceğini sorar, kadın kabul edince kocasına, “*Bahçeyi kabul et ve hanımını boşa!*” der.¹⁴⁸ Bu, Peygamber Efendimiz'in hâkim sıfatıyla yaptığı bir icraattır. İslâm fıkında, “Hâkim tarafından yapılan boşama” diye isimlendirilir ki kendine göre şartları, sınırları vardır. Bu tür meselelerde yapılacak şey de yine, bulunulan ülkenin kanunlarına tâbi olmaktan başka bir şey değildir.

¹⁴⁵ Ebu Davud, hadis no: 3070.

¹⁴⁶ El-Karâfi, el-İhkâm s. 111.

¹⁴⁷ Buhârî, hadis no: 3142.

¹⁴⁸ Buhârî, hadis no: 4990.

YEDİNCİ BÖLÜM
SÜNNET'E MAKASIDÎ (MANALARI, MAKSATLARI
ÖNCELEYEN) YAKLAŞIM PRATİKLERİ

SÜNNET'E MAKASIDİ YAKLAŞIM PRATİKLERİ

BİRİNCİ ÖRNEK: “SİVAK/MİSVAK” HADİSLERİNİ ANLAMA

Hz. Ebu Hureyre ve Zeyd b. Halid el-Cühenî (radıyallahu anhüma)'nın bildirdiğine göre Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: “Eğer ümmetime zorluk vereceğini düşünmeseydim her namaz için (bir başka rivayette: her abdest için) “sivak”ı (dişlerini misvaklamalarını/temizlemelerini) zorunlu tutardım.”¹⁰¹

Hz. Huzeyfe'nin naklettiğine göre Peygamber Efendimiz gece namaza kalktıklarında dişlerini misvakla temizlerdi.”¹⁰²

Mikdam b. Şüreyh babasından naklediyor. Babası, Hz. Aişe'ye sormuş: Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) eve girdiğinde ilk ne yaptı?” Aldığı cevap şu olmuş: “Dişlerini misvaklardı.”¹⁰³

Âmir b. Rebîa (radıyallahu anh) der ki: “Peygamber Efendimiz'in, oruçluysen dişlerini misvakladığını gördüm.”¹⁰⁴ O (sallallâhu aleyhi ve sellem) düzenli bir şekilde misvak kullanmasının hikmeti olarak şunu söylemiştir: “Sivak, ağız temiz tutar, Rabbimizi de hoşnut eder.”¹⁰⁵

‘Sivak’tan maksat şayet ağız temizliği ve sağlığı, ağızda oluşabilecek kötü kokuları önlemek ve dişlerin, dişetlerinin korunmasını sağlamak ise bu, “arak ağacı”ndan¹⁰⁶ yapılan misvaklarla yapılabileceği gibi, bu maksadı gerçekleştiren her şeyle de yapılabilir, arak ağacı dallarının dışındaki herhangi bir şeyin (diş fırçası, diş macunu vs.) kullanılmasında bir beis yoktur. Konuyu tamamen lafzî olarak ele almak suretiyle meseleyi sadece mezkur ağaçtan elde edilen misvaklara münhasır tutup onu takva ve dindarlık alameti sayarak gömleğimizin cebinde -toza toprağa her zaman açık- bir “misvak” taşıma ve sünnetin ancak böyle uygulanabileceğini, ağız temizliğini başka türlü yapanların da sünnete uymadıklarını iddia etme, ufuk darlığının, dar ve donuk düşünce yapısının ifadesidir. Nasların zahirine takılıp kalan, onların manalarını, maksatlarını, farklı buutlarını kavrayamayan dar kalıp bir

¹⁰¹ Buhârî, hadis no: 1117; Ebu Davud, hadis no: 47; İbn Mâce, hadis no: 1117.

¹⁰² Buhârî, hadis no: 1117; Müslim, hadis no: 1117.

¹⁰³ Müslim, hadis no: 1117.

¹⁰⁴ Buhârî, savm.

¹⁰⁵ Agy.

¹⁰⁶ Günümüzde, “misvak” olarak kullanılan çubukların elde edildiği ağaç.

zihniyettir. Halbuki Peygamber Efendimiz ve ashabı, kendi dönemlerinde ağız ve diş temizliğinde o gün için bu ağacın dalları kullanıldığı için onu kullanmışlardır. Bugün yaşasalar, modern tıbbın ulaştığı en yeni ve en faydalı ağız temizliği aracı neyse onu kullanırlardı.

İKİNCİ ÖRNEK: YATAK TEMİZLİĞİ İLE İLGİLİ HADİSLERİ ANLAMA

Hız. Ebu Hureyre'den, aralarında küçük farklar bulunan muhtelif rivayetlerle nakledildiğine göre Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: “*Yatağımıza yatacağınız zaman ‘izar’ınızın (belden alta giyilen peştamal tarzı giysi) iç kısmıyla yatağın üstünü bir çırpın, sonra besmele çekerek yatın. Zira siz yataktan kalktıktan sonra tekrar yatıncaya kadar ne olduğunu bilemezsiniz. Yatarken de şu duayı okuyarak sağ tarafınıza yatın: ‘Ya Rabbi, senin izninle yatar senin izninle kalkarım. Tekrar kalkmak nasip olmayacaksa günahlarımı başıyla. Olacaksa salih kullarını koruduğun gibi beni de koru.’ Uyandıığınız zaman da şöyle deyin: ‘Bedenime afiyet veren, (uykudayken) aldıktan sonra ruhumu yeniden bedenime iade eden ve kendini zikretmeme müsaade eden Rabbime hamd ü senalar olsun.*”¹⁰⁹

Hadisi salt lafzî bir şekilde yorumlayacak olsak, ‘Peştamal giymeyen ya da yatağı çırpıma imkân verecek bir kıyafet giymeyen insan ne yapacak?’ dememiz gerekir. Ama lafızdan öte manaya, yani Peygamber Efendimiz’in bu hadisiyle gerçekleştirilmesini hedeflediği hedefe yoğunlaştığımız zaman -ki bu hedef, kendisine zarar verecek bir şey olması ihtimaline binaen yatmadan önce insanın yatağını kontrol etmesi, temizlemesidir- bunun illa peştamalla olması gerekmediği, fırça ve süpürge gibi bir şeyle de pekâlâ yapılabileceği sonucuna kolaylıkla ulaşabiliriz. Burada asıl olan, üzerimizdeki giysinin bir tarafını tutarak bu işte kullanma değildir. Asıl olan, yatağın temizliğinden emin olmaktır ve bu, süpürge veya fırça ile daha iyi yapılır. Peygamber Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) peştamalin bir yanıyla yapma tavsiyesi, o günün şartlarında en kolay yöntem olmasından dolayıdır. O’nun bu sözünü şöyle anlamak en doğrusudur: ‘Yatmadan önce yatağımızı, peştamalinizin bir tarafıyla dahi olsa temizlemeden yatağa girmeyin.

Bazı hadis yorumcuları, insanın elini yatağın üzerinde gezdirmeden önce giysisiyle çırpması emrinin, olası keskin bir cisme, ele batacak bir kıymığa, toprak, pislik ya da böceğe, yahut yılan, çıyan, akrep gibi hayvanlara karşı bir önlem olduğunu belirtmişlerdir.^{10A} Bu da bizim görüşümüzü destekler.

¹⁰⁹ Buhârî, hadis no: 6320, 7393; Müslim, hadis no: 1711; Tirmizî, hadis no: 3101; el-Bezzâr, *el-Müsned*, 10/161 hadis no: 8007, tahkik: Mahfuzu’r-Rahmân Zeynullah, Mektebetü’l-Ülûm ve’l-Hikem, Medine-i Münevvere, 1. Baskı, 1988 m.

^{10A} Bkz. en-Nevevî, *Şerhu Sahihi Müslim*, 17/37. Daru Ahbâri’t-Türâsi’l-Arabi, Beyrut; Mübarekfürî, *Tuhfetü’l-Ahvezi* 9/21; Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut; İbn Hübeyre, *el-Ifsah* 6/281, Daru’l-Vatan.

Bununla beraber, o dönemdeki hayat şartlarına benzer hayat şartlarına sahip olan kimselerin, hadisin zahiriyle amel edip kıyafetlerinin bir tarafıyla bu işi yapmalarında bir sakınca yoktur. Şu kadar var ki başkalarını da böyle amel etmeye teşvik ya da zorlama, dar bir anlayışın, sünnetin manasına, maksadına nüfuz edememenin ifadesi olacak, günlük hayatlarında insanları zora sokacaktır.

Diğer taraftan, -modern hayatın ortaya koyduğu her şeyi göz ardı ederek- yalnızca kendi anlayışının doğru, başkalarınınkinin ise yanlış olduğu düşüncesiyle insanları da kendisi gibi hadisin lafzî ve zahiri yorumuna yönlendirmeye çalışma, Sünnet-i Seniyye'ye haksızlık olduğu gibi dinin temel esas ve maksatlarıyla da bağdaşmayan sakat bir anlayıştır. Zira Sünnet bize, -helal dairesinde kalmak şartıyla- temizliğe, estetiğe dikkat etmemizi, medeniyetin sunduğu tüm imkanlardan faydalanmamızı salıklar. Temel bir kaidedir: "Haramlığına dair delil olmadıkça eşyada asıl olan ibahadır (helal olmasıdır)." Ebu Sa'lebe el-Huşenî'den (radiyallahu anh) nakledildiğine göre Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde şöyle buyururlar:

*"Allah (celle celalihü) bazı şeyleri farz kılmıştır, sakın ha aksatmayın. Bazı şeyleri de haram kılmıştır, sakın ha yaklaşmayın. Bazı sınırlar koymuştur, sakın ha çiğnemeyin. -Haşa- unuttuğundan değil, bir hikmete mebni olarak bazı şeyleri de bırakmış, hüküm koymamıştır, onları da kurcalayıp durmayın."*¹⁰⁹

Abdullah b. Abbas Hazretleri (radiyallahu anhüma) şöyle der: *"Cahiliyede insanlar bazı şeyleri yer bazı şeyleri ise tiksindiklerinden dolayı yemezlerdi. Sonra Allah, Peygamberini gönderdi, kitap indirdi, helaller haramlar belirledi. Bundan sonra Allah'ın helal kıldıkları helal, haram kıldıkları da haramdır. Hüküm belirtmediği konuları ise afvdir (af ve müsamaha gösterdiği konulardır)." Sonra şu âyeti okudu: "De ki: 'Bana vahyolunan Kur'an'da, bir kimsenin yiyecekleri arasında leş, kan, domuz eti -ki o şüphesiz necistir- ya da Allah'tan başkası adına kesilmiş (murdar) hayvandan başka haram olan bir şey bulamıyorum. Fakat zaruret durumunda, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın bunlardan yenebilir.' Şüphesiz Rabbin çok bağışlayandır, çok merhametlidir."*^{110,111}

¹⁰⁹ Sünen-i Darakutnî, 2/320, hadis no: 4396, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut/Lübnan.

¹¹⁰ En'âm sûresi, 6/140

¹¹¹ Hâkim, el-Müstedrek, 4/128, hadis no: 7113.

ÜÇÜNCÜ ÖRNEK: KIYAFETİN UZUNLUĞU İLE İLGİLİ HADİSLERİ ANLAMA

Abdullah b. Ömer'den (radıyallahu anhümâ) nakledildiğine göre Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: “Allah, kibrinden dolayı elbisesini sürüyerek gezenin kıyamet günü yüzüne bakmaz.”¹¹² Bunun üzerine orada bulunanlardan Hz. Ebubekir (radıyallahu anh), “Ya Resulallah! Dikkat etmediğim takdirde benim elbisemin bir tarafı sarkıp yere sürünüyor.” deyince Peygamberimiz, “Sen bunu kibrinden dolayı yapmıyorsun ki.” cevabını vermişlerdir.¹¹³

Hz. Ebu Zer'den (radıyallahu anh) de şöyle bir hadis nakledilmektedir: “Üç kişi vardır ki kıyamet günü Allah onlara iltifat etmez, onların yüzüne bakıp affetmez. Nasipleri acı bir azaptır.” diyen Peygamberimiz bunu üç defa tekrarladı. Hz. Ebu Zer bunun üzerine, “Kim bu bedbahtlar Ya Resulallah?” deyince Resul-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurdular: “Elbisesini sürüyerek gezen, yaptığı iyilikleri başa kakan ve malını satmak için yalan yere yemin eden.”¹¹⁴

Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) Peygamber Efendimiz'den naklediyor: “Elbisenin topuklardan aşağı kısmı Cehennem'dedir.”¹¹⁵

Hadislere baktığımızda şunu çok rahatlıkla söyleyebiliriz: Elbisenin uzunluğunun mahzurlu olmasının sebebi, bunun kibir alameti olmasıdır. Zira o devirde bu, zenginliğin göstergesiydi. Hadislerde, bunun kibirden dolayı yapıldığında mahzurlu olacağı açıkça vurgulanmış, yani hüküm, kibir maksatlı yapılmasına bağlanmıştır. Dolayısıyla kibir ve böbürlenme gayesiyle yapılırsa haram, değilse helaldir. Ebu Hureyre ve Ebu Zer hadislerindeki ifadeler gelince bu hadislerin ifadesi “mutlak”tır, yani elbisesi uzun kimse mutlak olarak bu uhrevi tehdide muhataptır. Halbuki diğer hadislerde konu mutlak olarak elbise uzunluğuna bağlanmamış, bunun ancak kibirden dolayı yapıldığında bu hükmü alacağı belirtilmiş, yani kibir ile kayıtlanmıştır. Bir usul kaidesi olarak, aynı meselede mutlak ve mukayyet iki delil varsa, mutlak olan, mukayyet olana hamledilir, yani mutlak olan da mukayyet olanın hükmünü alır, onunla kayıtlanmış olur. İnsanların elbiselerini uzatmaktan

¹¹² Buhârî, hadis no: 5783, 5791; Müslim, hadis no: 2080.

¹¹³ Buhârî, hadis no: 3660.

¹¹⁴ Müslim, hadis no: 106.

¹¹⁵ Buhârî, hadis no: 5787; Nesâî, hadis no: 5331.

menedilmesi diğer hadislerde kibir maksatlı olması durumuyla kayıtladığına göre meselenin “illet”inin (hükmün üzerine bina edildiği temel vasıf) elbise uzunluğu değil de kibir olduğu açık bir şekilde anlaşılır.

İmam Nevevî¹⁷⁷ (rahmetullahi aleyh) der ki: “Elbise sürümenin bazı hadislerde kibirle kayıtlanması, umumiyet ifade eden diğer hadislerin ifadesini sınırlar (âmmın tahsisi) ve uhrevi tehdidin yalnızca bu işi kibir kaynaklı olarak yapanları ilgilendirdiğini gösterir. Peygamberimiz’in Hz. Ebubekir’e söylediği, “*Sen bunu kibrinden dolayı yapmıyorsun ki!*” sözü de bunu açıkça ortaya koyar.”¹⁷⁸

İbn Hacer¹⁷⁹ (rahmetullahi aleyh) ise şöyle der: “Hadislerde geçen kibir kaydından, uzun elbisenin ancak kibir alameti olduğunda sahibinin uhrevi tehdide muhatap olacağı hükmü çıkarılmıştır. Dolayısıyla uzun elbise sahibi kibrinden gönlünü temizlemişse elbisesinin boyunun kendisine bir zararı olmaz, o elbiseyi giymesi kendisine haram değildir.”¹⁸⁰

Şu ifadeler de Hafız Irakî’ye¹⁸¹ (rahmetullahi aleyh) aittir: “Topuk altına inen elbisenin haramlığıyla ilgili mutlak hadisler, bu hükmü kibre bağlayan mukayyet hadislere göre değerlendirilir ve ancak kibir için olduğunda haram olacağı hükmüne varılır. Zira aynı meselede varid olan mutlak delilin mukayyet delile hamledilmesi bir usul kaidesidir.”¹⁸²

Şevkânî (rahmetullahi aleyh) ise şöyle demektedir: “Hz. Cabir’den nakledilen rivayette geçen “*Çünkü bu davranış bir kibir alametidir.*” ibaresi, o gün için bunun genelde o saikle yapıldığını anlatmak içindir. Dolayısıyla bu husustaki uhrevi tehdit, kibirle ilgilidir.

¹⁷⁷ Ebu Zekeriya Muhiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî eş-Şâfiî. Suriye’de Havran köylerinden birinde hicrî 631 yılında doğmuştur. Fıkıh ve hadiste yüksek seviyeyi ihraz etmiş bir allâme idi. En önemli eserlerinden bazıları şunlardır: *el-Minhâc (Sahih-i Müslim Şerhi)*, *Riyazu’s-Sâlihîn*. Hicrî 696 yılında vefat etmiştir. (Ziriklî, *el-A’lâm*, 1/149)

¹⁷⁸ İmam Nevevî, *Sahih-i Müslim Şerhi*, 2/116.

¹⁷⁹ Şeyhu’l-İslâm Ebu’l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. İbn Hacer ismiyle meşhurdur. Hicrî 553 senesinde doğmuş, 602 senesinde vefat etmiştir. *Fethu’l-Bârî* ve *Lisanü’l-Mizan*, en önemli eserlerindedir. (Ziriklî, *el-A’lâm*, 1/178)

¹⁸⁰ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, 1/177. Daru’l-Marife, Beyrut.

¹⁸¹ Ebu’l-Fazl Zeynüddin Abdürrahim b. Hüseyin b. Abdurrahman. Büyük hadis hafızlarından. Hicrî 520 yılında doğmuş, 606 yılında Kahire’de vefat etmiştir. En önemli eserleri arasında şunlar vardır: *el-Muğnî (İhya-i Ulûmiddin’in hadislerinin tahriri)* ve *el-Elfiyye* (Hadis Usulü). (Ziriklî, *el-A’lâm*, 3/344)

¹⁸² Irakî, *Tarhu’t-Tesrib*, 1/145. Eski Mısır baskısı.

Elbise uzunluğunun her şekilde haram olduğu iddiasını, bunun uygulanmasının zorluğu ile Peygamber Efendimiz'in Hz. Ebubekir'e söylediği söz çürütür."¹³³

Rivayet edildiğine göre bir gün İmam Ebu Hanife¹³⁴ (rahmetullahi aleyh) üzerinde dörtyüz dirhemlik kıymetli bir elbiseyle, elbisenin uçları da yere sürünür halde sokakta gezerken görülür. Derler ki, "Ya İmam! Peygamber Efendimiz bunu yasaklamamış mıydı?" İmam'ın cevabı şu olur: "O, kibirli kimseler için. Biz öyle değiliz."¹³⁵

Baştan beri söylediğimiz üzere giyim kuşam mevzuu, âdetlerle ilgili bir mevzudur, ibadetlerle ilgili değil ve burada haramlığın bağlı olduğu asıl husus, kibirdir, şımarıklıktır, elbisenin boyu değil. Bunlar varsa hükmü haram, yoksa helaldir. İnsan, kendi zevkine ve yaşadığı yerin örflerine göre istediği şeyi giyebilir. Ancak elbiseyi yerlerde sürümenin elbiseyi kirleteceği hususu da gözden kaçırılmamalı, giysiyi temiz tutma hassasiyetine de riayet edilmelidir.

¹³³ Şevkânî, *Neylû 'l-Evtâr*, 2/133. Daru'l-Hadis, Mısır.

¹³⁴ İmam Ebu Hanife Numan b. Sabit et-Teymî el-Kûfî. Ümmetin fakihî, Irak ekolünün alimi, dört mezhep imamından biri, birincisi. Hicrî 80 yılında, henüz bazı sahabeler hayatta iken doğdu, 100 yılında vefat etti. (Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 6/390)

¹³⁵ İbn Müflih el-Makdisî, *el-Adabü's-Şer'iyye*, 3/211. Âlemü'l-Kütüb.

DÖRDÜNCÜ ÖRNEK: FITİR SADAKASI (FİTRE) İLE İLGİLİ HADİSLERİ ANLAMA

Abdullah b. Ömer'den (radiyallahu anhuma): Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) fitre olarak bir sa'¹⁵⁰ hurma, bir sa' arpa verilmesini emretti. Bunun da köle olsun hür olsun, erkek olsun kadın olsun, küçük olsun büyük olsun bütün Müslümanlar adına insanlar bayram namazına çıkmadan önce verilmesini emretti."¹⁵¹

Ebu Said el-Hudrî'den (radiyallahu anh): *“(Peygamberimiz zamanında) fitre olarak bir sa' yiyecek, bir sa' arpa, hurma, kurutulmuş süt veya kuru üzüm verirdik.”*¹⁵²

Abdullah b. Amr b. As'tan (radiyallahu anhuma): *“Peygamber Efendimiz, Mekke vadilerine tellal çıkarttı (ve onlar da şunu ilân ettiler): “Fitre; erkek-kadın, hür-köle, küçük-büyük her Müslüman adına vaciptir. Buğdaydan iki müdd¹⁵³ (yani yarım sa') veya diğer yiyeceklerden bir sa' olarak verilecektir.”*¹⁵⁴

Abdullah b. Abbas'tan (radiyallahu anhuma): *“Peygamber Efendimiz, fitreyi, oruçlu kimseyi boş işlerden ve şehvi arzularından korumak ve fakirlere yiyecek temini için vacip kıldı. Bayram namazından önce verilirse makbul bir zekattır. Namazdan sonra verilirse de herhangi bir sadakadır.”*¹⁵⁵

Abdullah b. Ömer Hazretlerinin azatlısı Hz. Nâfi, Abdullah b. Ömer'den (radiyallahu anhuma) naklediyor: *“Peygamber Efendimiz, fitreyi, erkek-kadın, hür-köle herkes üzerine, bir sa' hurma ya da arpa olarak vacip kılmıştır. Ancak insanlar bunu bırakıp yarım sa' buğday vermeye başladılar. İbn Ömer Hazretleri fitre olarak hurma verirdi. Bir sene Medine'de hurma kıtlığı yaşandı, o sene arpa verdi. O, küçük-büyük aile fertlerinin hepsi için fitre verirdi. Hatta benim çocuklarım adına da verirdi (sözün sahibi Hz. Nâfi). Yine İbn Ömer Hazretleri, fitreyi, kabul edecek kimselere verirdi. O dönem insanlar fitre verecekleri zaman bunu bayramdan bir iki gün önce yaparlardı.”*¹⁵⁶

¹⁵⁰ Sa': Yaklaşık 3 kg'lık bir ağırlık birimi.

¹⁵¹ Buhârî, hadis no: 1003; Müslim, hadis no: 984.

¹⁵² Buhârî, hadis no: 1006; Müslim, hadis no: 980.

¹⁵³ Müdd: Sa'ın dörtte biri.

¹⁵⁴ Tirmizî, hadis no: 744.

¹⁵⁵ Ebu Davud, hadis no: 1609; İbn Mâce, hadis no: 1827.

¹⁵⁶ Buhârî, hadis no: 1011.

Ebu Said el-Hudrî'den (radiyallahu anh): “Peygamberimiz zamanında biz, bir sa’ yiyecek, hurma, arpa yahut kuru üzüm olarak fitremizi verirdik. Sonra Muaviye geldi ve ‘Buğdayın iki müddü (yarım sa’), başka şeylerin bir sa’ına denktir.’ dedi ve insanlar buna göre amel etmeye başladılar.”¹⁸⁷

İmam Buhârî'nin *Sahih*'inde rivayet ettiğine göre Hz. Muaz b. Cebel, Peygamberimiz tarafından görevli olarak gittiği Yemen'de insanlara dedi ki: “Arpa, darı vs. yerine giysi, kumaş gibi şeylerle zekatınızı verebilirsiniz. Hem sizin için daha kolay olur hem de Medine'deki ashab-ı kiramın daha çok işine yarar.”¹⁸⁸

Sadakada, zekatta asıl olan, fakirin ihtiyacını gidermek ve onun menfaatine olacak şeyi gerçekleştirmektir. Ehl-i ilmin üzerinde durduğu, “Allah'ın dini, kulların maslahatlarının olduğu yerdedir.” prensibine kıyasla söyleyecek olursak, fakirin maslahatı neredeyse, fitrenin de ona göre verilmesi en güzelidir. Yiyecek vermek fakirin maslahatına daha uygunsuzsa yiyecek verilmeli, para vermek uygunsuzsa para verilmelidir.

Bakın, Hz. Muaviye (radiyallahu anh), yarım sa’ buğdayın bir sa’ hurmaya denk olduğuna hükmetmiştir. Bundan anlıyoruz ki o, miktara değil de verilen şeyin kıymetine, fakirin işini görmesine itibar etmiştir. Eğer öyle olmasaydı bu hükme varamazdı.

Hz. Muaz (radiyallahu anh) da yukarıda zikrettiğimiz uygulamasında, hem alanın hem de verenin maslahatını gözetmiştir. Yemenliler'den, yiyecek yerine zekat olarak elbise almış ve bunu şöyle izah etmiştir: “Bu hem sizin için daha kolay olur hem de Medine'deki ashab-ı kiramın daha çok işine yarar.” Bu hükmüyle o, dince itibar edilen maslahatı ve zekat emrinin ana gayesini gözetmiştir. Hz. Muaz, sahabe arasında ilmi irfanı ile temayüz etmiş bir şahsiyetti.

İmam Ebu Hanife'nin öğrencisi İmam Ebu Yusuf¹⁸⁹ (rahmetullahi aleyh) da şöyle der: “Zekat veya fitre olarak un vermek, bence buğday vermekten; para vermek, buğday veya un vermekten daha iyidir. Zira bu, fakirin ihtiyacını gidermede daha fonksiyoneldir.”¹⁹⁰

¹⁸⁷ Buhârî, hadis no: 1008; Müslim, hadis no: 980; İbn Mâce, 3/183.

¹⁸⁸ Buhârî, zekât kitabı, eşya ile zekat verme babı.

¹⁸⁹ Yakub b. İbrahim b. Habib el-Ensârî el-Kûfî el-Bağdadî. Kûfe'de hicrî 113 yılında doğmuştur. Fakih ve büyük bir allâme idi. Hadis hafızlarındandır. Hanefî mezhebinin ilk naşiridir. “Kadı'l-kudât (Kadılar kadısı)” unvanı ilk olarak ona verilmiştir. Usul-i fıkhıta ilk eser ortaya koyan kişidir. *El-Harac* ve *el-Emâlî*, en önemli eserlerindedir. Hicrî 187 yılında vefat etmiştir. (Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/193)

Fukaha-i kiram, zekatın, bulunulan beldede en yaygın olan yiyecekten verilmesinin daha doğru olacağını belirtmişlerdir. Bu da bazen hadiste zikredilen ürünlerden biri olmayabilir. Bazı yerlerde bu buğday olur, bazı yerlerde mısır, kimi yerde de pirinç olur vs. Fukahanın bu görüşü, hem zekat verecek kimseye kolaylık sağlamaya hem de alacak olan fakirin maslahatını en iyi şekilde gözetmeye matuftur. Hz. Muaz'ın bu meyandaki sözünü yukarıda zikretmiştik. Bugün bizim yaşadığımız şartlarda bu çoğu zaman para vermekle olur. Böyle yapmak, fakir için daha faydalıdır. Zira bu, ona alacağı zekatı istediği şekilde değerlendirme imkanı verir, çünkü neye ihtiyacı olduğunu en iyi o bilir, gider parayla onu alır. Buna mukabil eğer fitre veya zekat olarak pirinç, buğday, arpa gibi tahıl ürünleri topladığında bunların hepsini kendisi tüketmesi mümkün değilse satıp paraya çevirmeye ihtiyaç duyar ki çoğu zaman değerinin altında bir meblağ karşılığında satma durumunda kalır. Bu da fakirin maslahatına uygun değildir.

Zekat ve fitre olarak para verilmesinin daha faydalı olacağını düşünmekle beraber, gerek hadiste adı geçen ürünlerden gerekse -Hz. Muaviye'nin, ashab-ı kiramın çoğunluğunun da onayladığı uygulamasına kıyasen- başka ürünlerden verildiği takdirde bunun sahih olmadığını da iddia edemeyiz, ikisi de sahihtir. Bizim dediğimiz efdaliyetle ilgilidir. İlmine itibar edilen ulema bir meselede ihtilaf ettiğinde, hiçbirinin görüşü yadırganamaz. Kaide şöyle der: “Üzerinde ittifak edilmiş olan hüküm kabule redde açıktır, ihtilafı olan hüküm değil.”

¹⁸⁰ Mevsilî, *el-İhtiyar*, s. 16. Daru'l-Marife; el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 2/22. Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Baskı, 1406 h-1986 m.

BEŞİNCİ ÖRNEK: KURBAN HADİSLERİNİ ANLAMA

Seleme b. Ekva'dan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurmuşlardır ki: *“Kurban kestiğinizde, kurban etini üç gün içinde bitirmeye bakın, üç gün sonra evinizde o etten hiçbir şey kalmasın.”* Bir sonraki yıl Sahabe sordu: **“Yâ Resulallah! Bu yıl da geçen yıl yaptığımız gibi mi yapalım?”** Peygamber Efendimiz şöyle cevap verdi: *“Hayır, gerek yok. Kurban etlerinizi istediğiniz gibi yiyin, yedirin ve depolayın. Geçen yıl insanların ihtiyacı vardı, etleri evinizde depolamayasınız, onlara yardım olarak yediresiniz, veresiniz diye öyle demiştim.”*¹⁸⁷

Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh), Peygamber Efendimiz'den şöyle nakleder: *“Kurban etlerini üç günden sonraya bırakmayın.”* Sahabe-i Kiram, evlad u iyalleri, işçileri, yakınları olduğunu, bunlara bakmak için ete ihtiyaçları olduğunu söylediler. Peygamber Efendimiz de, *“Öyleyse yiyebilir, yedirebilir, depolayabilirsiniz.”* buyurdular.¹⁸⁸

Abdullah b. Vâkıd naklediyor: *“Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurban etlerinin üç günden sonraya bırakılmasını yasakladı. Abdullah b. Ebubekir der ki: ‘Bunu Amre’ye söylediğimde, ‘Doğru’ dedi, ‘Ben Hz. Aişe’ye bu konuyu sorduğumda dedi ki: ‘Bir yıl Kurban Bayramı’nda badiyeden insanlar Medine’ye gelmişlerdi. Peygamber Efendimiz dedi ki: ‘Üç günlük yiyeceğinizi ayırın, kalanı bu fakir insanlara verin.’ Bir sonraki sene birileri gelerek, ‘Yâ Resulallah! Bazıları kurbanlarının derisinden kırba yapıyor, kimisi de kurbanların yağlarını (sonra kullanmak üzere) eritiyorlar.’ dedi. Peygamberimiz, ‘Ne olmuş, ne mahzuru var?’ deyince, ‘Yâ Resulallah! Siz geçen yıl bizi bundan menetmemiş miydiniz?’ diye sordular. Fahr-i Kainat Efendimiz bunun üzerine: ‘Ben onu, Medine’ye gelen fukara için söylemişim. Artık istediğiniz gibi yiyin, yedirin, tasadduk edin, depolayın.’ buyurdular.”*¹⁸⁹

Konuyla ilgili varid olan hadislere baktığımızda, *“Kurban etlerini üç günden fazla yemeyin.”* hadisi ile, *“İsteddiğiniz gibi yiyin, yedirin, tasadduk edin, depolayın.”* hadisinin birbirleriyle nasih-mensuh ilişkisinin olmadığını görürüz. Yani biri diğeri hükmünü ortadan kaldırmamıştır. Bu iki hadis, farklı iki durum için verilen iki ayrı hükümden başka bir şey değildir. Bolluk zamanında biriyle, darlık, kıtlık zamanında ya da bazı insanların fakr u

¹⁸⁷ Buhârî, hadis no: 5069.

¹⁸⁸ Müslim, hadis no: 1973.

¹⁸⁹ Müslim, hadis no: 1971.

zaruret yaşadığı durumlarda da diğeriyle amel edilir. Peygamber Efendimiz de bu iki farklı uygulamanın farklı iki durum karşısında olduğunu şu şekilde açıkça ifade etmiştir: “*Kurban etlerinizi istediğiniz gibi yiyin, yedirin ve depolayın. Geçen yıl insanların ihtiyacı vardı, etleri evinizde depolamayasınız, onlara yardım olarak yediresiniz, veresiniz diye öyle demiştim.*”

Çoğumuz, Peygamber Efendimiz’in, “*Kurban etlerinizi istediğiniz gibi yiyin, yedirin ve depolayın.*” ifadesini ezbere bilir, sadece o kısmının üzerinde dururuz. Dahası, fukahanın “*Kurban etleri üçe ayrılır: Bir kısmı fukaraya verilir, bir kısmı konu komşuya, akrabaya dağıtılır, bir kısmı da evde yemek üzere ayrılır.*” sözünü, mukaddes bir metinmiş gibi ele alırız da bunun hangi gayeyi gerçekleştirmeye yönelik olduğunu nazardan kaçıırız. Halbuki fukahanın bu taksimi, insanlara yol göstermek içindir, ta ki fukaranın hakkı unutulmasın. Yoksa isteyen üçte bir verir, isteyen daha fazla verir ve sevabını da daha fazla alır.

Öte yandan, kesilen kurbanların ne kadarı fakire, muhtaca verilirse o kadar iyidir. Peygamber Efendimiz, evlerinde koyun kesildiği bir gün Hz. Aişe’ye sorar: “*Geriye ne kaldı?*” Hz. Aişe cevap verir: “*Yalnızca hayvanın omuz kısmı kaldı.*” Peygamberimiz şöyle buyurur: “*Tam tersi. Omuz kısmı hariç hepsi bize kaldı.*”¹⁸⁹ Yani Allah yolunda sadaka olarak verilen şey, insanın ahireti hesabına depoladığı şeydir, ahirette onu karşısında bulacaktır. Dünyada tükettiği ise dünyada kalacaktır. Kur’ân-ı Kerim bu hususta şöyle der: “*Sizin yanınızdakiler biter ama Allah katındakiler bitmez, tükenmez, bakidir.*”¹⁹⁰

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bayram günleri fakir fukarayı gözetmeyi salık verir: “*Bugünün hürmetine onların ihtiyaçlarını giderin.*”¹⁹¹ Yani onlara bol bol sadaka verin, hiçbirini fakr u zaruretiyle baş başa bırakmayın, bugün kimseye el avuç açtırmayın. Nimetler şükürle artar, nankörlükle azalır. Cenab-ı Hak şöyle der: “*Hatırlayın ki Rabbiniz size: Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam ve şayet nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir! diye bildirmişti.*”¹⁹²

“*İşte sizler, malınızı Allah yolunda harcamaya çağırılıyorsunuz. Ama kiminiz cimrilik ediyor. Kim cimrilik ederse, ancak kendisine cimrilik etmiş olur. Allah zengindir, siz*

¹⁸⁹ Tirmizî, hadis no: 2470.

¹⁹⁰ Nahl sûresi, 16/96.

¹⁹¹ Sünen-i Darakutnî, hadis no: 2132.

¹⁹² İbrahim sûresi, 14/9.

ise fakirsiniz. Eğer O'ndan yüz çevirirseniz, yerinize sizden başka bir toplum getirir, artık onlar sizin gibi olmazlar.”¹⁹³

Peygamber Efendimiz de bir hadis-i şerifte şöyle der: “Her sabah iki melek yeryüzüne iner de biri, ‘Allahım, malını senin yolunda harcayana daha fazla ver.’ diyerek, diğeri de, ‘Allahım, cimrilik yaparak malını elinde tutanın malını telefe ver.’ diyerek dua ederler.”¹⁹⁴

Bir başka hadis de şöyledir: “Allah bir kısım insanlara nimetler verir ve onlar fakir fukarayı gözettiği sürece onlara vermeye devam eder. Ne zaman ki onlar fakiri gözetmeyi bırakırlar, Allah da nimetlerini onlardan alır, başkalarına verir.”¹⁹⁵

¹⁹³ Muhammed sûresi, 47/38.

¹⁹⁴ Buhârî, hadis no: 1442.

¹⁹⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 1/187, hadis no: 830. Daru'l-Haremeyn, Kahire.

ALTINCI ÖRNEK: TAZİM İÇİN İNSANLARA AYAĞA KALKMA İLE İLGİLİ HADİSLERİ ANLAMA

Hz. Muaviye'den (radiyallahu anh) nakledildiğine göre Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: “*İnsanların kendisine ayağa kalkmasını arzu eden, Cehennem'deki yerine hazırlansın.*”¹⁹⁶

Ebu Ümame (radiyallahu anh) da şöyle bildirir: Bir gün Peygamber Efendimiz asasına dayanarak yanımıza geldi, biz de ayağa kalktık. Bunun üzerine Resul-i Ekrem Efendimiz şöyle dedi: “*Acemlerin birbirlerini tazim için ayağa kalktıkları gibi ayağa kalkmayın.*”¹⁹⁷

Ebu Said el-Hudrî'den (radiyallahu anh): “*Kurayza oğulları, Sa'd b. Muaz'ın vereceği hükme tâbi olacaklarını söylediklerinde Peygamberimiz kendisini çağırttı. Hz. Sa'd geldiğinde Peygamberimiz, 'Büyüğünüze ayağa kalkın!' dedi. Hz. Sa'd gelip Peygamberimiz'in yanına oturdu. Peygamberimiz ona, 'Bunlar senin hükmüne razı olacaklarını söylediler.' dedi. Hz. Sa'd hükmünü verince de, 'Kralların verdiği gibi hüküm verdin.' buyurdular.*”¹⁹⁸

Hz. Enes (radiyallahu anh) anlatıyor: Ashab-ı Kiram karşılaştıklarında tokalaşır, biri yolculuktan geldiğinde kucaklaşırlardı.¹⁹⁹

Bu hadislerden anlaşılıyor ki ayağa kalkma konusundaki yasak mutlak değildir. Acemlerin yaptıkları gibi tazim maksadıyla olduğu duruma hastır ki Ebu Ümame hadisinde bu açıkça ifade edilmiştir. Dolayısıyla yasak içeren hadislerdeki mutlak ifadeler, bu kayıtla kayıtlanır. İmam Buhârî de *el-Edebü'l-Müfred* isimli eserinde bu hadisi zikrettiği yere, “*Bir İnsanın Bir Başkasına Tazimen Ayağa Kalkması*” başlığını atmıştır. Ehline malumdur ki İmam Buhârî'nin konu başlığı olarak kullandığı ifadeler onun fikhını, fikhî görüşlerini gösterir. Ebu Davud da yine aynı manada bir başlık kullanmıştır.

Ayağa kalkma yasağının, tazim maksatlı olduğunu gösteren bir başka delil de Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Sa'd b. Muaz geldiğinde

¹⁹⁶ Ebu Davud, hadis no: 5229; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* s. 339, hadis no: 977.

¹⁹⁷ Ebu Davud, hadis no: 5230.

¹⁹⁸ Buhârî, hadis no: 6262.

¹⁹⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, hadis no: 97.

oradakilere hitaben söylediği, “*Büyüğünüze ayağa kalkın!*” sözüdür. Eğer birine ayağa kalkma mutlak olarak yasak olsaydı Peygamber Efendimiz böyle bir emir vermezdi.

Öte yandan, yukarıda zikrettiğimiz ilk hadiste geçen, “*İnsanların kendisine ayağa kalkmasını arzu eden...*” ifadesinin, kendini büyük gören, bundan dolayı da insanların kendisine tazim göstermesini isteyen insanlarla ilgili olduğu açıktır. Şayet insanlar, sevip hürmet ettiklerinden dolayı bir insana ayağa kalkıyorlar ve kendisine ayağa kalkılan insan da bunu tevazu ve mahviyetle karşılıyorsa bunda hiçbir sakınca yoktur.

KAYNAKLAR

İbn Hazm ez-Zahirî, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*, Beyrut: Dâru'l-afâkî'l-cedîde.

Karafî, *el-İhkâm fî temyîzi'l-fetâvâ ani'l-ahkâm*, Beyrut: Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye.

Mevsilî (ö. ٦٨٣), *el-İhtiyâr li ta'lili'l-muhtâr*, Dâru'l-ma'rife.

İbn Muflih el-Kudsî (ö. ٧٦٣), *el-Âdâbu's-şeriyye ve'l-minehi'l-meriyye*, Âlemu'l-kütüb.

Buharî, *el-Edebu'l-müfred*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Beyrut: Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye.

Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl ilâ tahkikî'l-hakki min ilmi'l-usûl*, Daru'l-kütübi'l-Arabî.

İbn Kayyim el-Cevziyye, *I'lâmu'l-muvakkiîn an Rabbi'l-âlemîn*, thk. Tâhâ Abdurrauf, Beyrut: Dâru'l-cîl.

Ziriklî (ö. ١٣٩٦), *el-İ'lâm*, Dâru'l-ilm.

Suyûtî (ö. ٩١١), *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, el-Hey'etu'l-Mısriyyeti'l-amme li'l-kitâb.

İbn Hubeyre eş-Şeybânî (ö. ٥٦٠), *el-İfsâh an meâni's-sihâh*, thk. Fuad Abdulmunim Ahmed, Dâru'l-vatan.

İmam Şafî, *el-Ümm*, Beyrut: Dâru'l-ma'rife.

Kâsânî, Ebû Bekir b. Mesûd b. Ahmed (ö. ٥٨٧), *Bedâiu's-sanâi fî tertîbi's-şerâi*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.

Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvâzi bi şerhi Câmiu't-Tirmizî*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.

İbn Receb el-Hanbelî, *Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem*, Beyrut: Dâru'l-ma'rife.

İmam Şafî, *er-Risâle*, thk. Şeyh Ahmed Şakir, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.

İbn Âbidin, Muhammed Emin Efendi, *Resâli İbn Âbidîn*, thk. Muhammed İzâzî, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.

İbn Mâce, *Sünen*, Dâru'r-risâleti'l-ilmiyye.

Ebû Dâvud, *Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin el-Hamid, Beyrut: el-Mektebetu'l-Misriyye.

Tirmizî, *Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Kahire: Mustafa el-Halebî.

Dârakutnî, *Sünen*, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.

Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.

Şemsüddin ez-Zehebî (ö. ٧٤٨), *Siyeru âlâmi'n-nübelâ*, thk. Şeyh Şuayb Arnavut, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.

İbn İmâd el-Hanbelî (ö. ١٠٨٩), *Şezerâtu'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, Beyrut: Dâru İbn Kesir.

Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Sahihi Müslim*, Beyrût: Dâru ahbâri't-türâsi'l-Arabî.

Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.

Buharî, *Sahih*, thk: Muhammed Züheyr b. Nasır en-Nâsır, Beyrut: Dâru tavkî'n-nâcat.

Müslim, *Sahih*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.

Sübki, Tâcuddin Abdulvehhab b. Takıyyuddîn (٧٧١), *Tabakâtu'ş-Şafiyyeti'l-kübrâ*, thk. Muhammed Muhammed et-Tanâhî, Dâru hicr.

Zeynüddin el-İrâkî, *Tarhu't-tesrîb fî şeri't-takrîb*, et-Tab'atu'l-Mısıriyye.

Hallaf, Abdulvehhab, *İlmu usûli'l-fikh*, Mısır: Matbaatu'l-medeni.

İbn Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-bâri şerhu Sahihi'l-Buharî*, Beyrut: Dâru'l-ma'rife.

İbn Abdisselam, Muhammed İzzuddin b. Abdisselam, *Kâvâidu'l-ahkâm fî masâlihi'l-enâm*, Beyrût: Dâru'l-ma'rife.

İbn Manzûr (٧١١), *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Dâru sâdır.

Hâkim, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.

Ebû Hamdi el-Gazâlî, *el-Mustasfâ*, thk. Muhammed Abdusselam Abduşşafî, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.

Gazâlî, *el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Müessesetü'r-risâle.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr (ö. ٢٩٢), *Müsnedu'l-Bezzâr*, thk. Mahfuzu'r-Rahman Zeynullah, Medine: Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem.

Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, Kahire: Dâru'l-Harameyn.

Mustafa, İbrahim-Ahmed ez-Zeyyât-Hamd Abdulkadir-Muhammed en-Neccâr, *el-Mu'cemu'l-vasît*, thk. Kahire: Mecmeu'l-lugati'l-Arabiyye.

Sehâvî, *el-Mekâsidu'l-hasene*, Dâru'l-kütübi'l-Arabî.

Ebû İshak eş-Şîrazî (ö. ٤٧٦), *el-Muhezzeb fî fikhi'l-İmamu's-Şafî*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.

İmam Şatıbî, *el-Muvafakât*, Dâru İbn Affân, ١. baskı.

İbnu'l-Esîr (٦٠٦), *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, thk. Tahir Ahmed ez-Zâvî, Beyrut: el-Mektebetu'l-ilmîyye.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah (١٢٠٠), *Neylü'l-evtâr*, Kahire: Dâru'l-hadîs.